

หลักสูตร ศาสนาโลก World's Religion (ศาสนาสากล)

ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑. ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ ไม่มียุคสมัยใดและไม่มีเผ่าใดเลยที่มนุษย์จะไม่นับถือศาสนา ศาสนามีอิทธิพลและแพร่หลายในสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่สังคมยุคดึกดำบรรพ์จนถึงยุคปัจจุบัน ศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์มากที่สุด

ศาสนามีคุณค่าต่อมนุษย์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต เพราะศาสนาช่วยให้มีหลักที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทบกระทั่งกัน เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีความต้องการที่แตกต่างกันก็แสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกมา บางพฤติกรรมก็ทำให้ผู้อื่นเกิดความเดือดร้อน จึงจำเป็นต้องมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องของการอยู่ร่วมกันในสังคม นั่นคือหลักคำสอนทางศาสนานั้นเอง เมื่อทุกคนในสังคมมีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องจึงสามารถทำให้สังคมมนุษย์ศาสตร์ ศาสนาในโลกนี้มีทั้งศาสนาที่ยอมรับนับถืออำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าและศาสนาที่ไม่เชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า แม้หลักคำสอนของแต่ละศาสนาจะแตกต่างกัน แต่ทุกศาสนาล้วนมีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์เป็นคนดีและมีความสุขทั้งสิ้น

การศึกษาความหมาย มูลเหตุการเกิดขึ้น วิวัฒนาการ ประเพณีและความสำคัญของศาสนาจะทำให้เกิดองค์ความรู้ที่ถูกต้อง เข้าใจความแตกต่างทางศาสนาก่อให้เกิดความเคารพต่อศรัทธาทางศาสนาของผู้อื่น เพราะทุกศาสนาล้วนมีเป้าหมายอันเดียวกัน ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้เขียนจึงใคร่จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับศาสนาต่างๆ ที่สำคัญของโลก

๒. ความหมาย

คำว่า ศาสนา นักปราชญ์ได้นิยามความหมายไว้แตกต่างกันอยู่มาก จึงขอนำเสนอความหมายที่ควรทราบ โดยแยกเป็นความหมายตามรูปศัพท์และความหมายตามทัศนะของชาวตะวันออกและชาวตะวันตก ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ศาสนา มาจากคำในภาษาสันสกฤต คือ ศาสนาในภาษาบาลี คือ ศาสนา แปลว่า คำสั่งสอน หรือการปกครอง โดยคำสั่งสอน แยกเป็น คำสั่ง หมายถึง ข้อห้ามทำความชั่ว เรียกว่า ศีล หรือ วินัย คำสอน หมายถึง คำแนะนำให้ทำความดี ที่เรียกว่า ธรรม เมื่อรวมคำสั่งและคำสอน จึงหมายถึง ศีลธรรม หรือศีลกับธรรม นั่นคือ มีทั้งข้อห้ามทำความชั่ว และแนะนำให้ทำความดี ส่วนการปกครอง หมายถึง การปกครองควบคุมจิตใจตนเองอยู่เสมอ และรับผิดชอบการกระทำทุกอย่างของตน การสามารถปกครองจิตใจของตนได้ จะทำให้บุคคลไม่ทำความชั่วส่วนในภาษาอังกฤษ คำว่า ศาสนา ตรงกับคำว่า Religion มาจากภาษาละตินว่า Religare หรือ Relegere ตรงกับคำว่า Together คือ การรวมเข้าด้วยกันระหว่างสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่ง หมายความว่า ความผูกพันหรือสัมพันธ์ระหว่างสิ่งสองสิ่งให้เป็นสิ่งเดียวกัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือมนุษย์ ความหมายโดยตรงในที่นี้ คือ ความสัมพันธ์ทางวิญญาณระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ดังนั้น ในภาษาอังกฤษ คำว่า ศาสนา จึงหมายถึง ความสัมพันธ์หรือความผูกพันระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า

สรุปได้ว่า ความหมายตามรูปศัพท์ภาษาบาลีสันสกฤต คำว่า ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนที่ประกอบด้วยหลักศีลธรรมทั้งที่เป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติ ส่วนในภาษาอังกฤษ คำว่า ศาสนา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า โดยมีการยอมมอบกายถวายชีวิตของตนให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดี ต้องมีหลักความเชื่อเรื่องพระเจ้า หรืออำนาจที่อยู่เหนือการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในฐานะเป็นแหล่งกำเนิดของสรรพสิ่งในโลก

๒.๒ ความหมายตามทัศนะของชาวตะวันออก

ความหมายของคำว่า ศาสนา ตามทัศนะของชาวตะวันออก มีดังต่อไปนี้
ศาสนา คือ ลัทธิ ความเชื่อถือของมนุษย์ อันมีหลักคือ แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลก เป็นต้น อันเป็นไปในฝ่ายปรมาตมประการหนึ่ง พร้อมทั้งลัทธิที่จะกระทำตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้นๆ
ศาสนาเป็นเรื่องที่ถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ มีคำสอนทางจรรยา มีศาสดามีคณะบุคคลที่รักษาความศักดิ์สิทธิ์และคำสอนไว้ เช่น พระหรือนักบวช และมีการกวดขันเรื่องความจงรักภักดี

ศาสนาตามความหมายที่ใช้กันอยู่ตามทัศนะของชาวตะวันออกเฉพาะอย่างยิ่งชาวอินเดีย ไม่ว่าจะแฝงตัวอยู่ในคำว่า ธรรม หรือ ศาสนา หมายถึงหลักการอันถูกต้องและสอดคล้องกับกฎจักรวาลที่พระศาสดาค้นพบและสั่งสอนไว้ให้คนปฏิบัติตามเพื่อจะได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขในโลกนี้ และเมื่อตายไปแล้ว ก็จะได้บรรลุมงคลโลกุตระอันเป็นนิรันดร์ ดังนั้น ศาสนาจึงเน้นความรู้และการปฏิบัติด้วยตนเองมากกว่าอย่างอื่น

สรุปได้ว่า ตามทัศนะของชาวตะวันออก ศาสนาเป็นความเชื่อถือของมนุษย์ ที่มีหลักคำสอนทางศีลธรรมเพื่อให้คนได้ปฏิบัติตามและหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดของโลกและจักรวาล มีศาสดา มีผู้สืบทอดและเน้นความจงรักภักดี เน้นความรู้มนุษย์ศาสตร์ และการปฏิบัติเพื่อบรรลุปาหมายสูงสุดทางศาสนา ในลักษณะนี้ ศาสนามีฐานะเป็นองค์กรมากกว่าจะกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการเฉพาะ

๒.๓ ความหมายตามทัศนะของชาวตะวันตก

ชาวตะวันตกในที่นี้หมายถึงชาวโรมันและชาวกรีก โดยอาณาจักรกรีกและโรมันโบราณเป็นแหล่งอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาวตะวันตกและของโลกชาวโรมันและชาวกรีกมีทัศนะเกี่ยวกับศาสนา ดังต่อไปนี้
ชาวโรมัน เรียกศาสนาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าเพราะศาสนาดั้งเดิมของชาวโรมันเป็นศาสนาแบบพหุเทวนิยม ซึ่งนับถือเทพเจ้าหลายองค์ เทพเจ้าบางองค์ก็ตรงกับเทพของศาสนากรีก เมื่อคริสต์ศาสนาเผยแผ่เข้าไปสู่กรุงโรมและได้กลายเป็นศาสนาของอาณาจักรโรมัน เมื่อประมาณ ๔๐๐ ปี ต่อมา ชาวโรมันก็ยังใช้คำว่า religio กับคริสต์ศาสนาได้อย่างสนิท เพราะคริสต์ศาสนามีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าอยู่นั่นเอง ต่างกันแต่เพียงว่า ศาสนาดั้งเดิมนับถือเทพเจ้าหลายองค์ แต่คริสต์ศาสนานับถือเทพเจ้าองค์เดียว
ชาวกรีกสมัยโบราณจะเรียกศาสนาว่า theskeia แปลว่า การแสวงหาการค้นหา การสอบถาม หมายถึง การแสวงหาพระเจ้าหรืออำนาจเบื้องบนหากจะกล่าวถึงศาสนาของชาวตะวันตก จะไม่กล่าวถึงชาวยิวไม่ได้เพราะศาสนาคริสต์เกิดขึ้นระหว่างชนชาติยิวและพระเยซูผู้ให้กำเนิดศาสนาก็เป็นคนชาติยิว ชนชาติยิวใช้ภาษาฮีบรู คือคำว่า อะโบห์ดาห์ (a.boh.dah) ซึ่งแปลว่า การรับใช้ แทนคำว่า ศาสนา หมายถึง การรับใช้เทพเจ้านั่นเอง เพราะศาสนายูดาห์ ซึ่งเป็นศาสนาดั้งเดิมของชนชาติยิวเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม ซึ่งบูชาเทพเจ้าองค์เดียว
จะเห็นได้ว่า ตามทัศนะของชาวตะวันตก ศาสนาหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ พระเจ้าเสมอ การปฏิบัติของศาสนิกชนก็เป็นการเอาออกเอาใจรับใช้พระเจ้าโดยวิธีการต่างๆ เป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติต่อพระเจ้าอย่างจงรักภักดี หรือความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ นั่นคือ พระเจ้าโดยศาสนาจะต้องมีลักษณะของความเชื่อ ๔ ประการ คือ ๑) พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง ๒) คำสอนทั้งหมดมาจากโอองการของพระเจ้า ๓) หลักความเชื่อบางอย่างที่อยู่เหนือการพิสูจน์นั้น ศาสนิกจะต้องเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัย เพราะเป็นหลักคำสอนที่บริสุทธิ์ของพระเจ้า ๔) การยอมมอบตน และการกระทำของตนและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองให้พระเจ้าด้วยความจงรักภักดีโดยปราศจากข้อโต้แย้ง

สรุปได้ว่า เมื่อกล่าวโดยภาพรวม ศาสนา หมายถึง คำสอนที่ศาสนานำมาเผยแพร่สั่งสอน แจกแจง แสดงให้มนุษย์ละเว้นจากความชั่ว กระทำแต่ความดีเพื่อประสบสันติสุขในชีวิตทั้งในระดับธรรมดาสามัญและความสุขสงบนิรันดร ซึ่งมนุษย์ยึดถือปฏิบัติตามคำสอนนั้นด้วยความเคารพเลื่อมใสและศรัทธา คำสอนของศาสนาจะมีลักษณะเป็นสัจธรรมที่มีอยู่ในธรรมชาติแล้ว ศาสดาเป็นผู้ค้นพบหรือเป็นโองการที่ศาสดารับมาจากพระเจ้าก็ได้

๓. องค์ประกอบของศาสนา

ศาสนาเป็นปรากฏการณ์ที่สลับซับซ้อนมาก และสิ่งที่สลับซับซ้อนทั้งหลายย่อมประกอบด้วยส่วนประกอบมากมายหลายอย่าง ศาสนาในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางจิตและทางสังคมที่สลับซับซ้อน ย่อมมีองค์ประกอบหลายอย่าง นักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของศาสนา ดังต่อไปนี้

หลวงวิจิตรวาทการ กล่าวว่าไว้ว่า ศาสนา มีลักษณะหลายประการประกอบกันคือ ศาสนาต้องเป็นสิ่งที่เชื่อถือด้วยความศรัทธา และไม่ใช่เชื่อถือเปล่าๆ ต้องเคารพบูชาด้วย ต้องมีคำสอนทางธรรมจรรยา และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุผลอันดีงาม ต้องปรากฏตัวผู้สอน ผู้ตั้ง ผู้ประกาศ ที่รู้จักแน่นอน และยอมรับว่าเป็นความจริงทางประวัติศาสตร์ ต้องมีคณะบุคคลทำหน้าที่โดยเฉพาะสำหรับรักษาความศรัทธา และคำสอนนั้นสืบต่อมา บุคคลคณะนี้เรียกกันว่า พระ ถือเป็นวาระและเป็นเพศพิเศษ ต่างกับสามัญชน เรียกว่าสมณเพศ และต้องมีการกวดขันเรื่องความภักดี ซึ่งเรียกว่า Fidelity หมายความว่า ถ้าถือศาสนาหนึ่งแล้วจะไปถือศาสนาอื่นอีกไม่ได้ แม้แต่จะเคารพบูชาสถานของศาสนาหรือลัทธิอื่นก็ถือเป็นบาป

ศาสนาในฐานะเป็นสถาบันต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๘ ประการ คือ ศาสดา ผู้ให้กำเนิด ประมวลคำสอน คัมภีร์ นักบวช ศาสนิกชน ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และสัญลักษณ์ทางศาสนา

ศาสนาองค์ประกอบมากมายหลายอย่าง แต่ที่ถือว่าสำคัญที่สุดมี ๕ ประการ ได้แก่ ศาสดา คัมภีร์ ศาสนา นักบวชหรือผู้สืบทอดศาสนา ศาสนสถาน คือ สถานที่สำคัญของศาสนา หรือปูชนียสถาน และสัญลักษณ์หรือพิธีกรรม

องค์ประกอบ สรุปได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนาอย่างสมบูรณ์ต้องมีองค์ประกอบ ได้แก่

ศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งศาสนา ซึ่งต้องมีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์

ศาสนธรรม คือ คำสอนซึ่งเป็นหลักของศาสนา มีคัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสอน

ศาสนทายาท คือ บุคคลผู้สืบทอดคำสอนของศาสนา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาโดยตรง

ศาสนพิธี คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากคำสอนของศาสนา

ศาสนสถาน คือ สถานที่ประกอบศาสนกิจ

ศาสนพิธีต่าง ๆ

องค์ประกอบทั้งหมดนี้ บางศาสนาอาจขาดข้อใดข้อหนึ่งไป แต่ก็ยังถือว่าเป็นศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ขาดองค์ประกอบข้อที่หนึ่ง คือ ศาสดาไม่ได้มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ศาสนาอิสลามขาดองค์ประกอบข้อ ๕ คือ ศาสนบุคคล เพราะผู้นับถือศาสนาอิสลามไม่มีการถือเพศเป็นบรรพชิต คงมีแต่เพศฆราวาสเท่านั้น

๔. มูลเหตุการเกิดของศาสนา

ศาสนาเริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่มนุษย์เริ่มแสวงหาความสุขให้แก่ตนเองและสังคมเพราะเป้าหมายของทุกศาสนา คือ การพ้นทุกข์ทรมานและพบกับความสุข ศาสนามีมูลเหตุการเกิดขึ้น พอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๔.๑ ความกลัว

ในสมัยเริ่มแรกของมนุษยชาตินั้น สภาพภูมิศาสตร์และสังคมของมนุษย์ยังอยู่ในสภาพธรรมชาติ ปรากฏการณ์ใดๆ เกิดขึ้นตามธรรมชาติ มนุษย์ก็หาคำตอบไม่ได้ ขำร้ายมนุษย์ยังกลัวต่อปรากฏการณ์นั้นๆ เสียอีก เมื่อปรากฏการณ์นั้นเกิดซ้ำกันบ่อยๆ ขึ้นและหนักขึ้น ยิ่งทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัวมากขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้าย พายุผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม ไฟป่า เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์หวาดกลัวทั้งนั้น และก็หาคำตอบไม่ได้ว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร เนื่องจากมนุษย์มีความหวาดกลัวเหลือประมาณ จึงคิดหาทางแก้ไขต่างคนต่างคิดและก็นึกได้ว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเหลือเชื่อนี้ ต้องมีสิ่งที่มีอำนาจอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นี้แน่ มนุษย์จึงเรียกสิ่งที่อยู่หลังปรากฏการณ์ต่างๆ ว่า “พระเจ้า” เมื่อตั้งชื่อสิ่งที่อยู่หลังปรากฏการณ์นั้นแล้ว มนุษย์ก็เอาความรู้สึกของตนเองไปให้เป็นความรู้สึกของพระเจ้า เช่น พระองค์มีความรัก ความเมตตา ความสงสาร ความโกรธ ความเกลียด เป็นต้น และมนุษย์ก็สันนิษฐานว่า ถ้ามนุษย์เราทุกคนทำให้ถูกพระทัยของพระเจ้าพระองค์ก็จะเมตตาสงสาร แต่ถ้ามนุษย์ทำให้พระองค์ขัดเคืองพระทัย พระองค์ก็จะก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เลวร้ายขึ้นเพื่อเป็นการลงโทษมนุษย์ ดังนั้น ฝนตกหนัก แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น เกิดขึ้นเพราะพระเจ้าเคืองพระทัย ต้องมีใครสักคนทำผิดทำให้พระองค์โกรธ จะทำให้พระเจ้าหายโกรธกลับมาสงสารได้ก็ต้องกราบไหว้เช่นสรวงบูชา สวดมนต์ขอพร การทำเช่นนี้ บางครั้งก็ได้ผล บางครั้งก็ไม่ได้ผล การทำการบูชาได้ผลก็ถือกันว่าทำการบูชาถูกวิธี แต่ถ้าการบูชาไม่ได้ผลก็ถือกันว่าทำการบูชาผิดวิธี เมื่อมีคนนิยมทำกันมากขึ้น ศาสนาแบบเทวนิยมก็เริ่มเกิดขึ้น

๔.๒ ความจำเป็น

ในสังคมแต่ละสังคมย่อมมีผู้คนแตกต่างกัน ความแตกต่างกันของแต่ละบุคคลนี้เอง ก่อให้เกิดปัญหาขึ้น บางสังคมก็มีปัญหามากมาย บางสังคมก็มีปัญหาน้อย สังคมที่มีปัญหามากมายนั้น บางครั้งก็มีปัญหาในทางความคิดที่แตกต่างกันมากจนหารอยต่อกันไม่ติด เกิดแตกแยกเป็นกลุ่มเป็นก้อนจนพัฒนาชาติไม่ได้ เช่น กลุ่มอาหรับในสมัยท่านนะบีมุฮัมมัดและกลุ่มชาวยิวในสมัยท่านโมเสส เป็นต้น แต่พอมีผู้นำบัพัญญัติทางศีลธรรม โดยอ้างว่าเป็นโองการของพระเจ้าหรือเทพผู้ศักดิ์สิทธิ์ คนเหล่านั้นก็จะหันมายอมรับและกลับมาสามัคคีกันอีก การกระทำเช่นนี้เมื่อมีจำนวนคนมากขึ้นๆ ก็จะกลายเป็นศาสนาไปในที่สุด การเกิดของศาสนาในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นเพราะความจำเป็น

๔.๓ การมีความรู้บกพร่องทางภูมิศาสตร์

เมื่อมีปรากฏการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นในภูมิภาคนั้นๆ ประชาชนในที่นั้นๆ ก็ไม่เข้าใจว่าปรากฏการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นเพราะมีสาเหตุอะไร เมื่อปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้นบ่อยๆ จนกลายเป็นอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินก็มีความปรารถนาที่จะอธิบายปรากฏการณ์นั้นๆ ใดๆ ที่ตนเองไม่เข้าใจ นี่คือมูลเหตุให้เกิดศาสนาอีกประการหนึ่ง เช่น ชาวอารยันในกลุ่มแม่น้ำคงคาและสินธุในประเทศอินเดีย ไม่เข้าใจภูมิศาสตร์บนขุนเขาหิมาลัย เพราะบนขุนเขาหิมาลัยนั้นเป็นแอ่งขนาดใหญ่เป็นที่รวมของหิมะ เมื่อหิมะละลายก็จะกลายเป็นแอ่งน้ำใหญ่เหมือนทะเลสาบ ความไม่เข้าใจของคนผู้อธิบายจึงจินตนาการว่า บนขุนเขาหิมาลัยมีสระอโนดาตเป็นที่รวมของเหล่าวิทยากร เมื่อน้ำไหลลงสู่ที่ราบเป็นแม่น้ำ ก็เข้าใจกันว่าเป็นน้ำไหลลงมาจากสระอโนดาตที่เป็นสวรรค์ อันเป็นที่อยู่อาศัยของเทพ มีมหาเทพองค์หนึ่งพระนามว่า “อิศวร” ประทานน้ำลงมาให้ แม่น้ำคงคาในอินเดียจึงกลายเป็นน้ำจากสวรรค์ มีความขลัง มีความศักดิ์สิทธิ์ จนกลายเป็นแม่น้ำที่สามารถล้างบาปให้มนุษย์ได้ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ล้วนแต่เป็นความบกพร่องทางภูมิศาสตร์และเป็นต้นเหตุให้เกิดศาสนาอื่นๆ

๔.๔ การคิดหาเหตุผล

เมื่อโลกเจริญขึ้น ผู้คนมีความคิดหลักแหลม มองปัญหาหนึ่งๆ แล้วหาคำตอบให้ตรงประเด็น เพื่อหาความจริงของปัญหานั้นๆ ให้ถูกต้อง จนเข้าใจความจริงอย่างแจ่มแจ้ง ก็นำความจริงนั้นมาเผยแพร่เพื่อแก้ปัญหาชีวิตและสังคม นี่คือหลัก เหตุผลอันเป็นบ่อเกิดของศาสนาแบบอเทวนิยม เช่น พระพุทธศาสนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า บ่อเกิดของศาสนาประกอบด้วยความกลัวต่อปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติต่างๆ ทำให้มนุษย์เชื่อว่า มีสิ่งที่มีอำนาจสูงส่งภายใต้ปรากฏการณ์ เพื่อให้สิ่งที่มีอำนาจสูงส่งอำนวยสุขให้ จึงพากันเคารพบูชาบวงสรวง อ้อนวอน ศาสนาเกิดจากความจำเป็นในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ในสังคมจึงจำเป็นต้องมีบทบัญญัติ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันโดยอ้างอิงว่าเป็นบทบัญญัติของพระเจ้าการมีความรู้บกพร่องเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ก็เป็นมูลเหตุให้เกิดศาสนา เพราะเมื่อมนุษย์ไม่เข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ก็พยายามอธิบายสาเหตุของปรากฏการณ์นั้นๆ ด้วยความไม่เข้าใจ จึงทำให้เกิดเป็นตำนานทางศาสนาต่างๆ ประการสุดท้ายคือ การคิดหาเหตุผลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยหลักการของเหตุผลก็เป็นมูลเหตุการเกิดขึ้นของศาสนาอีกประการหนึ่งโดยเฉพาะศาสนาที่ไม่เชื่อในอำนาจของพระเจ้า

๕. วิวัฒนาการของศาสนา

เมื่อศาสนาได้เกิดขึ้นในยุคแรกของมนุษยชาติ ศาสนาก็มีการวิวัฒนาการแบบเดียวกับสังคมมนุษย์ วิวัฒนาการของศาสนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในศาสนาเอง ลำดับขั้นตอนวิวัฒนาการของศาสนา พอสรุปได้ ดังต่อไปนี้

๕.๑ การบูชาธรรมชาติ

ศาสนาดั้งเดิมของมนุษย์เป็นศาสนาที่ยังไม่มีแนวคิดทางปรัชญาที่ลึกซึ้งเป็นศาสนาแบบง่าย ๆ ไม่มีกรรมวิธีที่ซับซ้อน เป็นศาสนาเกี่ยวกับธรรมชาติและเกิดมาจากการกลัวต่อปรากฏการณ์ของธรรมชาติ ศาสนาลักษณะนี้เรียกว่า ศาสนาบูชาธรรมชาติโดยตรงแบบง่าย ๆ เพราะมนุษย์ในระยะแรกเริ่มยังไม่เจริญด้วยสติปัญญาไม่สามารถคิดอะไรได้ลึกซึ้ง ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติต่างๆ เมื่อประสบกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่างๆ เช่น พายุ ฟ้าคำราม ไฟ เป็นต้น ก็เกิดความกลัว จึงพากันเคารพบูชาปรากฏการณ์นั้นๆ โดยตรง เพราะมองยังไม่เจริญ พอที่จะคิดถึงพลังอำนาจอันเป็นนามธรรมที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านั้นได้ จึงได้พากันบูชาธรรมชาติ เช่น การบูชาฟ้าและแผ่นดิน การบูชาปรากฏการณ์ในท้องฟ้า การบูชาปรากฏการณ์บนดินและในดิน การบูชาสัตว์ การบูชาก่อนหินและภูเขา การบูชาป่าไม้และต้นไม้ เป็นต้น ดังนั้น ศาสนาดั้งเดิมที่สุดของมนุษย์คงเกิดจากความกลัวต่อภัยพิบัติต่างๆ ที่เกิดจากปรากฏการณ์ต่าง ๆ ในธรรมชาติ เช่น พายุใหญ่ ฟ้าคำรามและไฟ และเกิดจากความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือจากพลังอำนาจลึกลับบางอย่างให้คุ้มครองตนจากอันตรายเหล่านั้นนี้อาจจะเป็นต้นกำเนิดของการบูชาธรรมชาติ

๕.๒ วิญญาณนิยม

มนุษย์ในยุคแรกนั้น หวาดกลัวต่อความโหดร้ายของธรรมชาติและชื่นชมยินดีต่อความสุขที่ธรรมชาติดลบันดาลให้ แต่พวกเขาไม่ได้คิดหาสาเหตุว่า ทำไมธรรมชาติจึงมีอำนาจเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้นๆ จึงพากันคิดสงสัยถึงอำนาจอันเหลือล้นของธรรมชาตินั้น จนในที่สุดก็ได้ข้อคิดใหม่ว่าการที่ธรรมชาติมีอำนาจเช่นนั้น น่าจะมีอำนาจลึกลับอะไรสักอย่างสิงสถิตอยู่เบื้องหลังของธรรมชาตินั้นแล้วพวกเขาก็เรียกอำนาจลึกลับนั้นไปต่างๆ กัน ที่ให้ชื่อก็คือเรียกว่า “เทวดา” ที่ให้โทษก็เรียกว่า “ผี” ทั้งเทวดาและผีรวมเรียกว่า “วิญญาณ” ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญมากขึ้นก็ได้สร้างสรรค์ศิลปะการวาดภาพเขียนขึ้น มนุษย์ได้วาดภาพเทวดาและผีให้มีรูปร่างแตกต่างกัน โดยวาดภาพเทวดาให้สวยงามน่ารัก น่าเลื่อมใส เพราะถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีงาม แต่วาดภาพผีให้น่า

เกลียด น่ากลัว เพราะเป็นสัญลักษณ์แห่งความชั่วร้าย และบูชาเทวดาที่คิดว่ามีอำนาจดลบันดาลให้คุณและโทษแก่พวกเขาซึ่งซ่อนตัวอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ของธรรมชาตินั้น ๆ

๕.๓ พหุเทวนิยม

เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาความเข้าใจเรื่องวิญญาณให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จนมีความเข้าใจว่าวิญญาณมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังอำนาจอยู่เหนือวิสัยของมนุษย์ จึงพากันเรียกวินญาณซึ่งสถิตอยู่ในธรรมชาติทั่วไปในชื่อต่าง ๆ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระวรุณ พระอัคนี เป็นต้น แนวความคิดเช่นนี้เรียกว่า พหุเทวนิยม (Polytheism) คือ การนับถือพระเจ้าหลายองค์ มีวิวัฒนาการมาจากการบูชาธรรมชาติและวิญญาณนิตินันเอง แต่วิวัฒนาการในขั้นนี้ ทำให้มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับเทพเจ้าจำนวนมากและได้จำแนกเทพเจ้าออกไปอย่างกว้างขวางทั้งทางฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี พหุเทวนิยมถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ของศาสนา เป็นขั้นที่ความเชื่อของมนุษย์ได้กลายมาเป็นศาสนาตามความหมายของคำว่า religion อย่างแท้จริงเพราะมีการเคารพเทพเจ้าอย่างเต็มที่

๕.๔ การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่ม

คำว่า เทพเจ้าประจำกลุ่ม (Henotheism) คือ การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่มของตนเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้ปฏิเสธว่าเทพเจ้าของชนกลุ่มอื่นไม่มี พวกเขายืนยันว่ามีเหมือนกัน แต่ไม่สำคัญเท่าเทพเจ้าประจำกลุ่มของตัวเอง กลุ่มชนในสมัยนี้ได้วิวัฒนาการมาจากกลุ่มพหุเทวนิยมและอยู่ตรงกลางระหว่างกลุ่มพหุเทวนิยม (Polytheism) กับกลุ่มเอกเทวนิยม (Monotheism) เช่น ชาวอินเดียโบราณแต่ละวรรณะจะนับถือเทพเจ้าประจำวรรณะของตัวเองเป็นพิเศษ ในขณะเดียวกันพวกเขาก็จะนับถือเทพเจ้าของวรรณะอื่นเหมือนกัน แต่ไม่ถือว่าสำคัญเท่าเทพเจ้าประจำกลุ่มของตัวเอง เช่น พวกพราหมณ์จะนับถือพระพิฆเนศร์ในฐานะเป็นคือเทพเจ้าแห่งความรู้และปัญญา ส่วนพวก ไวศยะ คือ เกษตรกรจะนับถือพระวรุณ (ฝน) พระแม่ธรณีเป็นพิเศษ เป็นต้น

๕.๕ เอกเทวนิยม

คำว่า เอกเทวนิยม หมายถึง การนับถือพระเจ้าเพียงองค์เดียว เป็นแนวคิดที่วิวัฒนาการมาจากการนับถือพระเจ้าหลายองค์นั่นเอง เพราะการที่มนุษย์มีพระเจ้ามากมายหลายองค์ ทำให้เกิดความแตกแยกเป็นกลุ่มต่างๆ ไม่สามารถรวมกันเป็นปึกแผ่นในสังคมขึ้นมาได้ ทำให้ผู้เป็นใหญ่ในกลุ่มพยายามหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มต่างๆ เพื่อจะได้รวมกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงประกาศคำสอนไปในทำนองที่ว่า มีพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่สูงสุดอยู่เพียงองค์เดียวเท่านั้น ที่ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทรงดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง แนวความคิดเช่นนี้ เช่น ทัศนะเรื่องพระเจ้าในศาสนาฮิว คริสต์ อิสลาม และซิกข์ เป็นต้น

๕.๖ อเทวนิยม

เมื่อมนุษย์หมกมุ่นอยู่กับความเชื่อเรื่องพระเจ้ามาเป็นเวลานาน ก็มีมนุษย์บางคนคิดแปลกไปจากเดิม โดยคิดในเชิงปฏิเสธพระเจ้าและเทพเจ้าต่างๆ โดยมีความคิดว่า ไม่มีพระเจ้าที่เป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง เพราะสรรพสิ่งเกิดขึ้นเองโดยกระบวนการทางธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้น เป็นไปแล้วก็แตกสลายไปตามกระบวนการทางธรรมชาติเช่นเดียวกัน แนวความคิดแบบนี้ เช่น พุทธศาสนาและศาสนาเซน และศาสนาเต๋า เป็นต้น

สรุปได้ว่า ศาสนามีวิวัฒนาการมาจากการคิดที่เรียบง่ายโดยการบูชาธรรมชาติ เช่น การบูชาฟ้าและแผ่นดิน การบูชาปรากฏการณ์ในท้องฟ้า เป็นต้น ต่อมาจึงมีแนวความคิดว่าในปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้นๆ น่าจะมีวิญญาณหรือพลังลึกลับอยู่เบื้องหลัง หรือแม้กระทั่งบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วก็จะมีฐานะเป็นวิญญาณที่สถิตอยู่ในธรรมชาติ แนวความคิดเช่นนี้เรียกว่า วิญญาณนิยม ต่อมาวิญญาณเหล่านั้นก็ถูกเข้าใจว่ามีพลังอำนาจที่อยู่เหนือวิสัยของมนุษย์ธรรมชาติทั่วไปสามารถดลบันดาลความสุขความทุกข์ให้แก่มวลมนุษยชาติจึงทำให้วิญญาณ

เหล่านั้มีฐานะเป็นพระเจ้าหรือเทพเจ้าต่างๆ ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก เรียกว่า พหุเทวนิยมเมื่อมนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เป็นเผ่าเป็นสังคม ก็พากันนับถือและยกย่องเทพเจ้าที่ให้คุณและโทษเฉพาะแก่กลุ่มของตนเท่านั้น เรียกว่า การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่มเมื่อมีเทพเจ้าจำนวนมากก็ทำให้เกิดความแตกแยกจึงจำเป็นต้องมีแนวคิดเรื่องเทพเจ้าที่เป็นหนึ่งเพียงองค์เดียว เรียกว่า เอกเทวนิยม และในที่สุดเมื่อมนุษย์มีเหตุผลมากขึ้น จึงพากันปฏิเสธอำนาจของพระเจ้า โดยมอบอำนาจในการสร้างโลกและสรรพสิ่งให้แก่กระบวนการทางธรรมชาติ ซึ่งไม่ใช่อำนาจการสร้างของพระเจ้าอีกต่อไป เพราะพระเจ้าไม่มีอยู่จริง เรียกว่า อเทวนิยม

๖. ประเภทของศาสนา

ศาสนาเริ่มเกิดขึ้นเมื่อมีมนุษย์ขึ้นในโลกและได้มีวิวัฒนาการมาตามลำดับหลายขั้นตอน จึงทำให้ศาสนาแตกแยกออกเป็นหลายประเภท เพราะความแตกต่างทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม และความเชื่อถือ ทำให้เกิดศาสนาหลายรูปแบบขึ้นนักวิชาการศาสนาได้แบ่งประเภทของศาสนาไว้หลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

๖.๑ แบ่งตามลักษณะของความเชื่อ

ศาสนาที่แบ่งตามลักษณะของความเชื่อนั้น มี ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) ศาสนาเทวนิยม (Theism)

ศาสนาเทวนิยม คือ ศาสนาที่เชื่อมั่นในความยิ่งใหญ่และความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า เชื่อว่าพระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก ทรงดลบันดาลให้สรรพสิ่งที่พระองค์ทรงสร้างนั้นเป็นไปตามพระประสงค์ของพระองค์ ศาสนาประเภทนี้แบ่งย่อยออกไปอีกเป็น ๓ ประเภท คือ (๑) สัพพัทธเทวนิยม(Pantheism) ได้แก่ ความเชื่อว่าทุกหนทุกแห่งในโลกและจักรวาลมีพระผู้เป็นเจ้าสถิตอยู่ทั้งสิ้น เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นต้น

(๒) พหุเทวนิยม (Polytheism) ได้แก่ ความเชื่อว่า พระเจ้ามีหลายองค์ แต่ละองค์ก็มีความยิ่งใหญ่และคุณสมบัติที่แตกต่างกัน เช่น ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนากรีกโบราณ เป็นต้น และ (๓) เอกเทวนิยม (Monothe-ism) ได้แก่ ความเชื่อว่าพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่มีเพียงองค์เดียวเท่านั้น เช่น ศาสนายิวศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

๒) ศาสนาอเทวนิยม (Atheism)

ศาสนาอเทวนิยม คือ ศาสนาที่มีแนวคิดตรงกันข้ามกับเทวนิยม กล่าวคือ บางศาสนาไม่ได้สอนว่า สรรพสิ่งในโลกเกิดขึ้นมาจากพระเจ้า และปฏิเสธอำนาจของพระเจ้าหรือของเทพเจ้าต่างๆ แต่ได้สอนว่า ทุกอย่างในโลกเกิดขึ้นจากตัวผู้ทำหรือตัวบุคคลนั่นเอง การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จหรือความผิดหวังในชีวิตก็เนื่องมาจากการกระทำของตน ดังนั้น บุคคลจึงเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ไม่สามารถจะช่วยเหลืออะไรได้ถ้าบุคคลไม่ช่วยตนเอง บุคคลอื่นหรือสิ่งอื่นเป็นเพียงปัจจัยเสริม ศาสนาที่ปฏิเสธอำนาจของพระเจ้า ได้แก่ พระพุทธศาสนา ศาสนาเซน เป็นต้น

๖.๒ แบ่งตามการได้รับความนับถือ

ศาสนาแบ่งตามการได้รับความนับถือมี ๒ ประเภท คือ

๑) ศาสนาที่ไม่มีผู้นับถือแล้ว (Dead Religions)

ศาสนาเหล่านี้เคยมีผู้นับถือมาแล้วในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีผู้นับถือแล้ว เหลือแต่ชื่อในประวัติศาสตร์เท่านั้น นักการศึกษาศาสนาได้ประมวลไว้ ๑๒ ศาสนา คือ (๑) ในทวีปแอฟริกา ๑ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาของอียิปต์โบราณ (๒) ในทวีปอเมริกา มี ๒ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาของชาวเปรูโบราณ และศาสนาของชาวเม็กซิกันโบราณ (๓) ในทวีปเอเชีย มี ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนามิถรา (Mithraism) คือ ศาสนาที่นับถือพระอาทิตย์ของพวกเปอร์เซีย ศาสนามนิกี (Manichaeism) ไม่ปรากฏว่าอยู่ในแถบใด มีความเชื่อว่า พระเจ้ากับซาตานหรือมาร เป็นของคู่กัน ชั่ววันรันดร ศาสนานี้มีผู้นับถือระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๙-๑๑ ชื่อของศาสนาดังขึ้นตามชื่อผู้ตั้งศาสนานี้ที่เรียก

มนุษยศาสตร์ ทั่วไปว่า ศาสนาของชนเผ่าบาบิโลเนีย ศาสนาของชนเผ่าฟินิเซีย และศาสนาของพวกฮิตไตต์ (Hittites) ชนพวกนี้เป็นชนชาติโบราณที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเอเชียไมเนอร์และ (๔) ในทวีปยุโรป มี ๔ ศาสนา คือ ศาสนาของพวกกรีกโบราณ ศาสนาของพวกโรมันโบราณ ศาสนาของพวกดิวตันยุคแรก และศาสนาของพวกสแกนดิเนเวีย (สวีเดน นอร์เวย์ และเดนมาร์ก)

๒) ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่ (Living Religion)

ศาสนาที่ยังมีผู้นับถืออยู่ในปัจจุบัน นักวิชาการทางศาสนา ได้ประมวลไว้ ๑๒ ศาสนา คือ (๑) ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันออก คือ จีน ญี่ปุ่น จำนวน ๓ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาเต๋า ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต (๒) ศาสนาที่เกิดในเอเชียใต้ คือ อินเดีย จำนวน ๔ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาเชน ศาสนาพุทธ และศาสนาซิกข์ และ (๓) ศาสนาที่เกิดในเอเชียตะวันตก คือ ปาเลสไตน์ เปอร์เซีย และอาหรับ จำนวน ๕ ศาสนา ได้แก่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนายูดาห์ หรือยิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาบาไฮ

๖.๓ แบ่งตามลำดับวิวัฒนาการของศาสนา

ศาสนาที่แบ่งตามลำดับวิวัฒนาการของศาสนาแล้วมี ๒ ประเภท คือ

๑) ศาสนาธรรมชาติ (Natural Religion)

ศาสนาที่นับถือธรรมชาติ มีความเชื่อว่าในธรรมชาติมีวิญญาณสิงอยู่ จึงแสดงความเคารพนับถือโดยการเช่นสรวง สังเวย เป็นต้น การที่มนุษย์ได้เห็นปรากฏการณ์ต่างๆทางธรรมชาติได้เอามาความรู้สึกสามัญของมนุษย์เข้าไปจับจนทำให้เกิดความเชื่อว่าจะต้องมีบุคคลผู้สร้างสรรพสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ และมีสิ่งเหนือธรรมชาติคอยควบคุมความเป็นไปของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ นับเป็นการแสดงออกในเชิงศาสนาในขั้นต้นของมนุษย์

๒) ศาสนาองค์กร (Organized Religion)

ศาสนาประเภทนี้เป็นศาสนาที่มีวิวัฒนาการมาโดยลำดับ มีการจัดรูปแบบมีการควบคุมเป็นระบบ จนกระทั่งก่อตั้งในรูปสถาบันขึ้น อาจเรียกว่า ศาสนาทางสังคม (Associative Religion) ซึ่งมีการจัดระบบความเชื่อตอบสนองสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมแก่สภาวะของแต่ละสังคมเป็นหลัก และก่อรูปเป็นสถาบันทางศาสนาขึ้น ทำให้ศาสนาประเภทนี้มีระบบและรูปแบบเฉพาะตัว มีความมั่นคงถาวรในสังคมสืบมา เช่น ศาสนายูดาห์ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ เป็นต้น

๖.๔ แบ่งตามประเภทของผู้นับถือศาสนา

ศาสนาที่แบ่งตามประเภทของบุคคลผู้นับถือมี ๓ ประเภท คือ

๑) ศาสนาเผ่า (Ethnic Religion)

ศาสนาเผ่า คือ ศาสนาที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนับถือเฉพาะในศาสนาที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ศาสนาของคนโบราณหรือศาสนาของชนเผ่าต่างๆ นอกจากนี้ศาสนาใหญ่ๆ ของโลกบางศาสนาก็จัดอยู่ในศาสนาประเภทนี้เพราะมีการนับถือเฉพาะในชาติใดชาติหนึ่ง เช่น ศาสนาฮินดู นับถือกันเฉพาะในประเทศอินเดีย ศาสนาโซโรอัสเตอร์นับถือเฉพาะในหมู่ชนเผ่าเปอร์เซีย ศาสนายูดาห์หรือศาสนายิวนับถือกันเฉพาะในหมู่ชาวอิสราเอล ศาสนาชินโตนับถือเฉพาะในหมู่ชาวญี่ปุ่น และศาสนาขงจื้อก็นับถือเฉพาะในหมู่ชาวจีน เป็นต้น

๒) ศาสนาสากล (Universalizing Religion)

ศาสนาโลก คือ ศาสนาที่มีผู้นับถือกระจายอยู่ทั่วโลก ไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และที่ใดที่หนึ่ง เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาสนาโลก

๓) ศาสนากลุ่ม (Segmental Religion)

ศาสนากลุ่ม คือ ศาสนาที่เกิดจากศาสนาใหญ่ๆ หรือนิกายย่อยของศาสนาสากล ซึ่งเกิดจากความกดดันทางสังคม เช่น การเหยียดสีผิว สิทธิทางกฎหมายความไม่เท่าเทียมกัน เป็นต้น กลุ่มบุคคลที่เสียเปรียบทางสังคมมี

ความประสงค์จะแก้ปัญหาเหล่านี้และดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมของตน จึงฟื้นฟูพิธีศาสนาและระบบสังคมให้เป็นตัวของตัวเองขึ้นใหม่ จะรวบรวมผู้ที่เห็นด้วยทำการเผยแพร่ศาสนาและวัฒนธรรมของตนในต่างแดน เช่น ชาวพุทธในอินโดนีเซีย กลุ่มมุสลิมดำในอเมริกา กลุ่มไซโรัสเตอร์ในอินเดีย กลุ่มฮินดูในแอฟริกาใต้ เป็นต้น โดยอาศัยศาสนาเป็นพลังชี้นำ

สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของศาสนาแม้จะแบ่งออกเป็นหลายๆ ประเด็นย่อย แต่ประเภทที่สำคัญน่าจะเป็นการแบ่งตามหลักความเชื่อ ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ศาสนาประเภทเทวนิยม คือ กลุ่มศาสนาที่เชื่อในอำนาจและความศักดิ์ของพระเจ้า และศาสนาประเภทอเทวนิยม คือ ศาสนาที่ไม่เชื่อในอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า เพราะศาสนาทุกศาสนาในโลกต่างก็มีหลักคำสอนเป็นสองแนวทางดังกล่าว

๗. ความสำคัญของศาสนา

ศาสนาไม่สามารถแยกออกจากสังคมได้ เพราะการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์เป็นพฤติกรรมทางสังคมชนิดหนึ่ง ศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เพราะมีอิทธิพลที่ยิ่งใหญ่ต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนามีความสำคัญทุกระดับ ตั้งแต่ตัวบุคคล สังคมตั้งแต่กลุ่มเล็กนับแต่ภายในครอบครัวออกไปจนถึงสังคมภายนอก ไปจนถึงระดับชาติและระดับโลกในที่สุด โดยสรุปศาสนามีความสำคัญ ดังต่อไปนี้

๗.๑ ความสำคัญระดับบุคคล

ศาสนามีความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคลอย่างมาก เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดความอบอุ่น ผ่อนคลายความกลัว ความวิตกกังวลลดทอนความทุกข์โศก และเป็นเครื่องนำทางชีวิต หากศาสนาไม่สามารถชี้นำในระดับบุคคลได้ก็ไม่มีผลที่แท้จริงต่อสังคมหรือชาติบ้านเมือง เพราะแท้จริงแล้วชาติบ้านเมืองก็คือที่รวมของปัจเจกบุคคลนั่นเอง ศาสนาทุกศาสนาจะเห็นพ้องกันว่าศาสนามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาจิตใจของบุคคล เพราะศาสนาเป็นเครื่องสั่งสอนให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม เป็นประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และประเทศชาติ เป็นเครื่องบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่มนุษย์ เปรียบเหมือนดวงประทีปโคมไฟที่ให้ความสว่างแก่การดำเนินชีวิตของมนุษย์ ทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีหลักยึด เพราะศาสนามีหลักศรัทธาและหลักเหตุผลสำหรับให้ศาสนิกชนยึดเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แม้ว่าศาสนาต่างๆ จะมีหลักการและวิธีปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ การให้มนุษย์ละความชั่ว ประพฤติตนเป็นคนดี ซึ่งนับเป็นเป้าหมายสูงสุดของแต่ละศาสนานอกจากนี้ หลักคำสอนในศาสนายังมุ่งให้มนุษย์พัฒนาจากสภาพสัตว์ประเภทคนไปสู่ความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นสภาพที่สูงกว่าสัตว์ เพราะคนที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาก็ไม่แตกต่างอะไรจากสัตว์ทั่วไป แต่มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปเพราะมีสำนึกดีชั่วซึ่งเกิดขึ้นจากการกล่อมเกลามาจากหลักธรรมในทางศาสนา มนุษย์สามารถแยกแยะได้ว่าสิ่งใดดีหรือชั่วเพราะหลักคำสอนทางศาสนาที่มุ่งให้มนุษย์มีมโนธรรมในการที่จะกระทำการที่ควรทำและละเว้นสิ่งที่ไม่ควรทำ มนุษย์จะมีสำนึกทางศีลธรรมเช่นนั้นได้ก็เพราะการศึกษาหลักคำสอนในศาสนานั้นเอง

๗.๒ ความสำคัญระดับชาติ

ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลในสังคมให้เข้ามารวมกันเป็นสังคม พิธีกรรมต่างๆ ในศาสนา ล้วนมีวัตถุประสงค์ที่จะกระชับความกลมเกลียวและการทำงานของสมาชิกในสังคม เพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม ศาสนาเป็นสายเชื่อมโยงให้มนุษย์ในสังคมสามารถรวมกลุ่มกันได้ ในทุกระดับหน่วยของสังคม เพราะศาสนาจะช่วยสร้างมนุษย์สัมพันธ์อันดีต่อกัน สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้น เป็นรากฐานแห่งความสามัคคี การร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาชุมชน และสร้างความสงบสุขความมั่นคงให้แก่ชุมชน เช่น ในสังคมเดียวกันคนที่มีนับถือศาสนาต่างกัน เช่น ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวอิสลาม เป็นต้น ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ถ้าปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาที่สอนให้ผู้นับถือเป็นคนดีอย่างเคร่งครัด

๗.๓ ความสำคัญระดับประเทศ

ศาสนาเป็นสิ่งแวดล้อมและเอกลักษณ์ของประเทศ เป็นพื้นฐานของขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติ ศาสนาจะเป็นสิ่งกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เพราะวัฒนธรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากศาสนา เช่น ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานความเชื่ออันนำไปสู่ประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมไทย เราไม่สามารถเข้าใจคนไทยหรือวัฒนธรรมไทยได้เลยหากไม่ทำความเข้าใจพระพุทธศาสนา ก่อน นอกจากนี้ ภาษาวรรณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และประติมากรรม เป็นต้น ก็มีบ่อเกิดขึ้นมาจากศาสนา

๗.๔ ความสำคัญในระดับสากล

ศาสนาเป็นมรดกอันล้ำค่าของมนุษยชาติ ศาสนาทำให้ศาสนิกชนเคารพซึ่งกันและกัน มนุษย์ทุกคนควรมีสิทธิในการนับถือศาสนา และศาสนาแต่ละศาสนาพึงให้ความเคารพในสิทธิขั้นพื้นฐานนี้

สรุปได้ว่า ศาสนามีความสำคัญต่อมนุษย์และสังคมในทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล สังคม ชาติและระดับโลก เพราะศาสนามีคุณค่าต่อมนุษย์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินชีวิต ช่วยให้มีมนุษย์มีหลักยึดที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตทำให้ชีวิตมีความหมายและความหวัง เป็นแหล่งกำเนิดศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมที่งดงามของสังคม ก่อให้เกิดเสถียรภาพและความสงบสุขในสังคม เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้มนุษย์ประเสริฐกว่าสิ่งมีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้ และเป็นมรดกอันล้ำค่าของโลก

๘. สรุป

ศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ ทุกศาสนาล้วนมีคำสั่งสอนที่ต้องการให้มนุษย์ละเว้นการทำความชั่วและส่งเสริมให้ทำความดี บางศาสนาอาจจะเชื่อในอำนาจของพระเจ้าหรือไม่เชื่อในอำนาจของพระเจาก็ได้ แต่ก็มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์เป็นคนดีและมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกเบื้องหลังความตาย ศาสนาในฐานะสถาบันหรือองค์กรจะต้องมีศาสดาผู้ก่อตั้งหรือผู้นำคำสั่งสอนออกเผยแผ่ หลักคำสอน บุคคลผู้สืบทอดศาสนา พิธีกรรมทางศาสนา และสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ศาสนามีบ่อเกิดมาจากความกลัวต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติความจำเป็นในการปกครองกลุ่มคนให้อยู่ในความสงบเรียบร้อย และการมีความรู้ภพพร่องทางภูมิศาสตร์ทำให้มนุษย์อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ด้วยความไม่รู้ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นบ่อเกิดมาของศาสนาประเภทเทวนิยม ส่วนการคิดหาเหตุผลเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีเหตุผล เป็นบ่อเกิดของศาสนาประเภทอเทวนิยมศาสนามีวิวัฒนาการมาตามลำดับตั้งแต่การนับถือธรรมชาติ การนับถือวิญญาณต่างๆ การนับถือเทพเจ้าจำนวนมากมาย การนับถือเทพเจ้าประจำกลุ่มของตนเอง แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธเทพเจ้าของกลุ่มอื่น การยอมรับนับถือพระเจ้าเพียงพระองค์เดียว และการไม่ยอมรับนับถือพระเจ้า วิวัฒนาการดังกล่าวแสดงถึงประเภทของศาสนาโลกที่แบ่งออกเป็นศาสนาที่ยอมรับนับถือพระเจ้า (เทวนิยม) และศาสนาที่ไม่ยอมรับนับถือพระเจ้า (อเทวนิยม) ในปัจจุบัน ศาสนามีฐานะเป็นองค์กรมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ตกอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงไปตามสภาวการณ์ทางสังคม บุคคลผู้นับถือศาสนาควรทำความเข้าใจแก่นแท้ของการ นับถือศาสนาให้ถ่องแท้ นั่นคือ ความต้องการให้ผู้นับถือเป็นคนดี มนุษย์จึงควรนำหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ควรนับถือศาสนาในฐานะเป็นที่พึ่งทางจิตใจเพียงอย่างเดียว แต่ขาดการนำหลักคำสอนทางศาสนาไปปฏิบัติ นอกจากนี้ยังต้องเคารพต่อศรัทธาของผู้นับถือศาสนาอื่นๆ ด้วย ไม่ควรมองด้วยการเปรียบเทียบว่าศาสนาไหนดีกว่ากัน จนเกิดความขัดแย้ง เพราะทุกศาสนาล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน แม้จะมีคำสอนแตกต่างกันก็ตาม หากเข้าใจความแตกต่างและเคารพต่อศรัทธาของผู้อื่นก็จะไม่ทำให้เกิดความแตกแยกขึ้น ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงการนับถือศาสนาอย่างถูกต้องซึ่งเกิดขึ้นมาจากการศึกษาศาสนาจนเข้าใจอย่างแท้จริงนั่นเอง

วิวัฒนาการของศาสนา

๑. ศาสนาปฐมภูมิ (Primitive Religion)

มีพื้นฐานอยู่ที่ความต้องการบรรเทาความกลัวภัยธรรมชาติ แสดงออกเป็นรูปธรรมด้วยพิธีกรรมทางมายา (magic) มี Taboo (ข้อห้าม) เป็นกฎของสังคม

พลังเหนือธรรมชาติ มี ๓ ลักษณะ

๑. อำนาจที่แฝงอยู่ใน ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์
๒. อำนาจที่มีลักษณะเป็นบุคคล เช่น วิญญาณบรรพบุรุษ ผีसाงเทวดา เจ้าป่า เจ้าเขา
๓. อำนาจที่มีความหมายต่อบุคคลในเผ่า เป็นสัญลักษณ์ที่ทุกคนยอมรับ อาจให้คุณให้โทษได้

ลัทธิต่าง ๆ

๑. ลัทธิมายา-ไสยศาสตร์ (Magic)
๒. ลัทธิบูชาธรรมชาติ (Nature Worship)
๓. ลัทธิวิญญาณนิยม (Animism)
๔. ลัทธิบูชาสัตว์ (Animal Worship)
๕. ลัทธิบูชาบรรพบุรุษ (Ancestor Worship)
๖. ลัทธินับถือผู้ยิ่งใหญ่ (Supreme Being)

๒. ศาสนาโบราณ (Ancient Religion)

เป็นศาสนาที่ก่อตั้งขึ้นตามความคิดของคนโบราณ เพื่อตอบปัญหาว่าด้วยความปลอดภัยจากสถานการณ์ของธรรมชาติ

๑. มีเทพเจ้าเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ ทั้งในโลกและปรโลก
๒. มีลักษณะคือ เชื่อเรื่องเทพเจ้า เป็นพหุเทวนิยม ไม่มีศาสดา ใช้ myth เป็นคัมภีร์
๓. ศาสนาโบราณเป็นศาสนาที่ตายแล้ว (Dead Religion) คือไม่มีผู้นับถือแล้ว เช่น
 - * ศาสนาโบราณในทวีปเอเชีย ได้แก่ ศาสนาบาบิโลน, ศาสนาของพวกอียิปต์
 - * ศาสนาโบราณในทวีปแอฟริกา ได้แก่ ศาสนาอียิปต์โบราณ
 - * ศาสนาโบราณในทวีปยุโรป ได้แก่ ศาสนากรีก-โรมันโบราณ, ศาสนาติวตัน-สแกนดิเนเวียโบราณ
 - * ศาสนาโบราณในทวีปอเมริกาใต้ ได้แก่ ศาสนาเปรูโบราณ (อินคา), ศาสนาเม็กซิกันโบราณ (มายา, อัสเทค, โทลเทค, โอลเมค)

๓. ศาสนาปัจจุบัน (Living Religion)

เป็นศาสนาที่ยังมีผู้นับถือ มีองค์ประกอบครบถ้วนและมีบทบาทต่อสังคมในระดับต่าง ๆ แบ่งตามปฏิสัมพันธ์ทางภูมิ-ประวัติศาสตร์ เผ่าพันธุ์ ได้แก่

๑. ศาสนากลุ่มอารยัน ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู, ศาสนาเซน, ศาสนาพุทธ และ ศาสนาสิกข์
๒. ศาสนากลุ่มเซเมติก ได้แก่ ศาสนาโซโรอัสเตอร์, ศาสนายิว, ศาสนาคริสต์ และ ศาสนาอิสลาม
๓. ศาสนากลุ่มมองโกล ได้แก่ ศาสนาเต๋า, ศาสนาขงจื้อ และศาสนาชินโต

ลัทธิเต๋า”

วิถีของธรรมชาติ วิถีของโลก ปรัชญาในการดำรงชีวิต เรื่องราวต่างๆที่เล่าขาน และดนตรีที่คอยขับกล่อม “ก่อนดำรงอยู่ของฟ้าและดิน มีบางสิ่งบางอย่างมีดมัวเคลือบคลุม เจียบงันโดดเดี่ยว อยู่เพียงลำพัง ไม่แปรเปลี่ยน เป็นอมตะหมุนเวียนไม่หยุดยั้ง มีค่าควรแก่การเป็นมารดาของสรรพสิ่ง ข้าพเจ้าไม่ทราบชื่อสิ่งนั้น แต่ถ้าถูกบังคับให้เรียก ก็จะใช้คำว่า “เต๋า” และจะให้ชื่อว่า “ยิ่งใหญ่” ยิ่งใหญ่หมายถึงความต่อเนื่อง ความต่อเนื่องหมายถึงความยาวไกล ความยาวไกลหมายถึงการกลับสู่ต้นกำเนิดเดิม ดังนั้นเต๋าจึงยิ่งใหญ่ ฟ้าจึงยิ่งใหญ่ ดินจึงยิ่งใหญ่ ปราชญ์จึงยิ่งใหญ่ นี่คือการยิ่งใหญ่สี่ชนิดในจักรวาล และปราชญ์ก็นับเป็นหนึ่งในนั้น คนทำตามกฎแห่งดิน ดินทำตามกฎแห่งฟ้า ฟ้าทำตามกฎแห่งเต๋า “เต๋าคงอยู่และเป็นไปด้วยตนเอง

บทที่ ๒๕ อันติมสังข์ / พจนา จันทรสันติ แปล ศาสนาเต๋า: แนวคิดและหลักคำสอนที่สำคัญเล่าจื๊อ ผู้กำเนิดลัทธิเต๋า ลัทธิเต๋า (เล่าจื๊อ)

ประวัติความเป็นมาและต้นกำเนิดของลัทธิเต๋า ผู้ก่อตั้งลัทธิเต๋ามีชื่อเดิมว่า หลี่โอว แต่รู้จักกันทั่วไปว่า เล่าจื๊อ เล่าจื๊อเป็นนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่ง ความคิดเห็นส่วนใหญ่ของเล่าจื๊อปรากฏอยู่ในหนังสือ เต๋าเตอเซง ปรัชญาในหนังสือนี้มีอิทธิพลแก่ความคิดและศิลปวิทยาของจีนเป็นอย่างมาก หนังสือเต๋าเตอเซงนี้ส่วนใหญ่บรรจุข้อเขียนเกี่ยวกับแนวปฏิบัติในชีวิต เช่นผู้ที่รอบรู้มักจะไม่พูดมาก และผู้ที่พูดมากมักจะไม่รู้

แนวคิดและหลักคำสอน ลัทธิเต๋าเป็นลัทธิที่จะทำความเข้าใจได้ยาก เพราะการเข้าถึงลัทธินี้จะต้องมีสัมผัสพิเศษที่สามารถเข้าถึงภาวะความจริงได้ ผู้นิยมลัทธิเต๋าเองก็ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ที่จะเข้าใจความจริงเกี่ยวกับชีวิตและโลกโดยการคิดและการใช้เหตุผล หรือโดยการกระทำแต่ความดี การแสวงหาเต๋าหรือทางนี้ อาจทำได้ด้วยการปฏิเสธที่จะรับว่าตนเองเป็นผู้มีวิชาหรือผู้รอบรู้ และให้อยู่อย่างสงบ ใช้ชีวิตง่ายๆ กับธรรมชาติ ความรู้มีใช้เป็นของดี หากแต่ช่วยเสริมสร้างความชั่วให้ตามเวลามากหรือน้อยเท่าที่เรียนมา ดังที่ปรากฏในหนังสือที่แสดงความคิดของเล่าจื๊อว่า ผู้ที่มีความสามารถมักจะไม่ได้ถกเถียงกันด้วยเรื่องต่างๆ การทะเลาะถกเถียงกันแสดงถึงการไร้สมรรถภาพ

อิทธิพลของศาสนาเต๋ามีต่อสังคมจีน

ศาสนาเต๋า ได้รับการสนับสนุนจากคนส่วนใหญ่ผู้ถูกกดขี่ แต่คนชนชั้นที่มีการศึกษาดี ไม่มีใครนิยมชมชอบนัก ผลก็คือเต๋าจึงค่อยๆ เสื่อมไป และต่อมาคนส่วนมากยังศรัทธาในลัทธิแบบเชื่อในโชคลางและไสยศาสตร์ยิ่งทำให้พวกนับถือลัทธิของขงจื๊อพากันเหยียดหยาม ด้วยเหตุเพราะลัทธิเหยียดหยามลัทธิเต๋านี้เอง คนเลยไม่สนใจวิทยาศาสตร์ ดังนั้นประเทศจีนจึงเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์น้อยเกินไป เพราะไปหลงดำเนินลัทธิเต๋า ขณะที่ในความเป็นจริงลัทธิเต๋านี้กลับเป็นผู้ค้นพบเรื่องทางวิทยาศาสตร์มาก่อนชนชาติใดๆ ด้วยซ้ำ ตัวอย่างเช่น การประดิษฐ์ดินปืน และจากการที่ผู้นิยมลัทธิเต๋ามักมุ่งเน้นค้นหาความจริงเกี่ยวกับชีวิต และมักหนีปัญหาต่างๆ ด้วยการไปใช้ชีวิตใกล้ธรรมชาติ ส่งผลให้ค้นพบการบำบัดรักษาโรคด้วยสมุนไพร อันเป็นต้นกำเนิดแห่งวิวัฒนาการด้านความรู้ทางการแพทย์อีกด้วย

แนวคิด

๑. ศาสนาเต๋าเกิดในประเทศจีน ประมาณ ๖๑ ปี ก่อนพุทธศักราช เริ่มแรกนั้นยังไม่เป็นศาสนา เป็นเพียงปรัชญาเท่านั้น ไม่มีพิธีกรรม ไม่มีข้อปฏิบัติอะไรเป็นพิเศษมากไปกว่าข้อคิดและคำสอน ต่อมาภายหลังจึงได้พัฒนาขึ้นเป็นศาสนาที่มีองค์ประกอบตามลักษณะของศาสนา ศาสนาเต๋าเป็นอเทวนิยม โดยมีศาสตาของศาสนา คือเล่าจื๊อ

๒. ศาสนาเต๋ามีพิธีกรรมที่สำคัญดังนี้ พิธีบริโภคาหารเจ พิธีปราบผีปีศาจ พิธีไล่ผีร้าย พิธีส่งวิญญาณผู้ตาย และพิธีกราบไหว้บูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ จุดหมายปลายทางสูงสุดของชีวิตของศาสนาเต๋า อันเป็นความสุขที่แท้จริงและนิรันดร์ก็คือ เต๋า การที่จะเข้าถึงเต๋า หรือรวมอยู่กับเต๋าเป็นเอกภาพเดียวกันได้ จะต้องบำเพ็ญตนให้ดำเนินไปตามทางของธรรมชาติ ให้มีความ สงบระงับ ครอบงำชีวิตในทางที่กลมกลืนกับธรรมชาติ สามารถทำให้สงบตามทางของ ธรรมชาติ(เต๋า) ชาวเต๋าเชื่อว่าชีวิตในโลกนี้มีครั้งเดียว จากนั้นไปสู่โลกวิญญาณ ชั่ววันนิรันดร์

๓. ศาสนาเต๋ามีอยู่หลายนิกาย แต่ว่ามีนิกายใหญ่ๆ ๒ นิกาย คือนิกายเซ็ง-อิ และนิกายชุน-เซน ศาสนาเต๋ามีสัญลักษณ์เป็นรูปเล่าจื๊อขี่กระบือ และสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งคือรูปหยิน-หยาง

๔. ฐานะปัจจุบันของศาสนา ปัจจุบันนี้ศาสนิกของศาสนาเต๋ามีประมาณ ๑๘๓ ล้านคน กระจายอยู่ในประเทศต่างๆ ที่ชาวจีนอาศัยอยู่มาก เช่น ประเทศไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ อยู่ในประเทศจีน

๕. คัมภีร์ของลัทธิเต๋า คือคัมภีร์เต๋าเตกเกง หลักคำสอนที่สำคัญมีดังนี้

๕.๑ สมบัติอันเป็นรัตนะ (แก้ว) ๓ ประการ

สิ่งที่ท่านเล่าจื๊อสอนให้บำเพ็ญให้เกิดให้มีในทุกๆ คน เพื่อความอยู่ดีของสังคม ก็คือ รัตนะ ๓ ประการ ดังที่เล่าจื๊อได้กล่าวไว้ว่า “ชาวโลกทั้งปวงกล่าวว่าข้าพเจ้าเป็นนักปราชญ์ ข้าพเจ้าหาได้เป็นดังคำกล่าวของคนทั้งหลาย แต่ข้าพเจ้ามีสมบัติอันเป็นแก้ว ๓ ประการ อยู่ในตัวข้าพเจ้า ที่คนทั้งหลายควรดูแลและรักษาไว้ให้ดี คือ

๑. ความเมตตากรุณา
๒. ความกระหมัดกระหม่อม
๓. ความอ่อนน้อมถ่อมตน

เพราะมีความเมตตากรุณา บุคคลก็ไม่ต้องกลัวอะไรทั้งนั้น เพราะมีความกระหมัดกระหม่อม บุคคลก็ร่ำรวยได้ เพราะมีความอ่อนน้อมถ่อมตน บุคคลก็สามารถมีสติปัญญาเจริญเต็มที่ได้ ถ้าละทิ้งเมตตากรุณา รักษาไว้แต่ความกล้าหาญ ถ้าละทิ้งความสำรวม รักษาไว้แต่อำนาจ ถ้าละทิ้งการตามหลัง แต่ชอบบรูตออกหน้าเขาก็ตาย”

๕.๒ ชีวิตจะได้ดีต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ

เล่าจื๊อสอนให้คนเราดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติให้มากที่สุด คนจะทำดีและทำชั่วไม่ต้องมีกฎหมายบังคับ แต่ปล่อยให้ธรรมชาติให้คุณและลงโทษเอง ให้เอาธรรมะเข้าสู่ธรรม เอาความสัตย์เข้าสู่สัตย์ เอาความดีเข้าสู่ความชั่ว ดังที่ว่า “คนที่ดีต่อเรา เราก็ดีต่อ คนที่ไม่ดีต่อเรา เราก็ดีต่อด้วย เพราะฉะนั้นทุกคน จึงควรเป็นคนดี คนที่ซื่อสัตย์ต่อเรา เราก็ซื่อสัตย์ต่อด้วย คนที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อเรา เราก็ซื่อสัตย์ต่อด้วย เพราะฉะนั้น ทุกคน จึงควรเป็นคนซื่อสัตย์” หรือสอนให้เอาความอ่อนโยนสู้ความแข็งแกร่ง (Gentles overcome strengths) ดังที่ว่า “เมื่อคนเราเกิดนั้น เขาอ่อนและไม่แข็งแรง แต่เมื่อตาย เขาแข็งและกระด้าง เมื่อสัตว์และพืชยังมีชีวิต ก็อ่อนและตัดได้ แต่เมื่อตาย ก็เปราะและหัก เพราะฉะนั้น ความแข็งและความกระด้าง จึงเป็นพวกพ้องของความตาย ความอ่อนและความสุภาพ จึงเป็นพวกพ้องของความเป็น ด้วยเหตุนี้ เมื่อกองทัพ

แข็งแกร่ง จึงแพ้ในสงคราม เมื่อต้นไม้แข็ง จึงถูกโค่นลง” “สิ่งที่ใหญ่และแข็งแรง จะอยู่ข้างล่าง สิ่งที่สุภาพและอ่อนโยน จะอยู่ข้างบน...”

๕.๓ ลักษณะคนดีและชีวิตที่มีสุขสูงสุด

เล่าจื๊อสอนว่า “คนดีที่สุดมีลักษณะเหมือนน้ำ น้ำทำประโยชน์ให้แก่ทุกสิ่ง และไม่พยายามแก่งแย่งแข่งดีกับสิ่งใดๆ เลย น้ำขังอยู่ในที่ต่ำที่สุด ซึ่งเป็นที่ใกล้เตา...” (สิ่งทั้งหลายเจริญเติบโตขึ้นมาด้วยน้ำ แต่น้ำไม่พยายามจะเลื่อนตัวเองให้ไปอยู่ระดับสูง น้ำกลับพอใจอยู่ในที่ต่ำที่ทุกสิ่งทุกอย่างพยายามหลีกเลี่ยง นี่แหละคือลักษณะหรือธรรมชาติของ “เตา”) ชีวิตที่เป็นไปอย่างๆ ไม่มีการแก่งแย่งแข่งเด่น แข่งดี ปลอ่ยให้เป็นไปตามวิวัฒนาการของธรรมชาติไม่มีการดิ้นรนเพื่อแสวงหาตำแหน่ง หน้าที่ ให้เกิดอำนาจแก่ตน ทำประโยชน์ให้ ผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนคือ ชีวิตที่มีสุขสูงสุด ตามพระศนะของเล่าจื๊อ

๕.๔ ความบริสุทธิ์อันยิ่งใหญ่ ๓ ประการ

สิ่งที่เล่าจื๊อสอนให้บุคคลเห็นและต้องถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาเต๋า คือ ความบริสุทธิ์อันยิ่งใหญ่ ๓ ประการดังนี้

๑. **สาระหรือรากฐานเดิม** (จิง) ข้อนี้นุ่งถึงสวรรค์ เรียกว่า วู-ซิง เทียนซุน หรือเทียน-เปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็นมหาเทพสถิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ มี พระวรกายเป็นหยก ทรงเปล่งรัศมีดุจแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ให้คนเห็นความจริงในโลก

๒. **พลัง** (จิ) คือ พลังแห่งสติปัญญาความสามารถ เรียกว่า วูซี-เทียนซุน หรือ หลิงเปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็นมหาเทพ สถิตอยู่ในอาณาจักรแห่งความบริสุทธิ์ ทรงแบ่งเวลาออกเป็นวัน คืน ฤดู ทรงเป็นเจ้าแห่งธรรมชาติคู่แห่งโลก คือ หยางและหยิน (ในโลกนี้ล้วนมีคู่ เช่น มีด สว่าง, พระอาทิตย์ พระจันทร์, หญิง ชาย เป็นต้น)

๓. **วิญญาณ** เรียกว่า ฟานซิง-เทียนซุน หรือเซนเปาซุน โดยบุคลาธิษฐานเป็นจอมแห่งวิญญาณทั้งหลายสถิตอยู่ในอาณาจักรอันเป็นอมตะของอมรทั้งปวง และเป็นผู้ทรงความบริสุทธิ์ยิ่ง เป็นมหาเทพเท่ากับตัวเล่าจื๊อผู้เป็นวิญญาณบริสุทธิ์อวตารลงมาสั่งสอนมนุษย์ ถ้าจะเปรียบก็เท่ากับปรมาตมันหรือพระพรหมในศาสนาพราหมณ์

๕.๕ ปรัชญาในการดำเนินชีวิต ๔ ประการ ชีวิตจะได้ดีจะต้องดำเนินแนวทางดังนี้

๑. จื่อใจ คือ รู้จักตัวของตัวเองให้ถูกต้อง
๒. จื่อเซง คือ ชนะตัวเองให้ได้
๓. จื่อจก คือ มีความรู้จักพอด้วยตนเอง
๔. จื่อเต๋า คือ มีเต๋าเป็นอุดมคติ

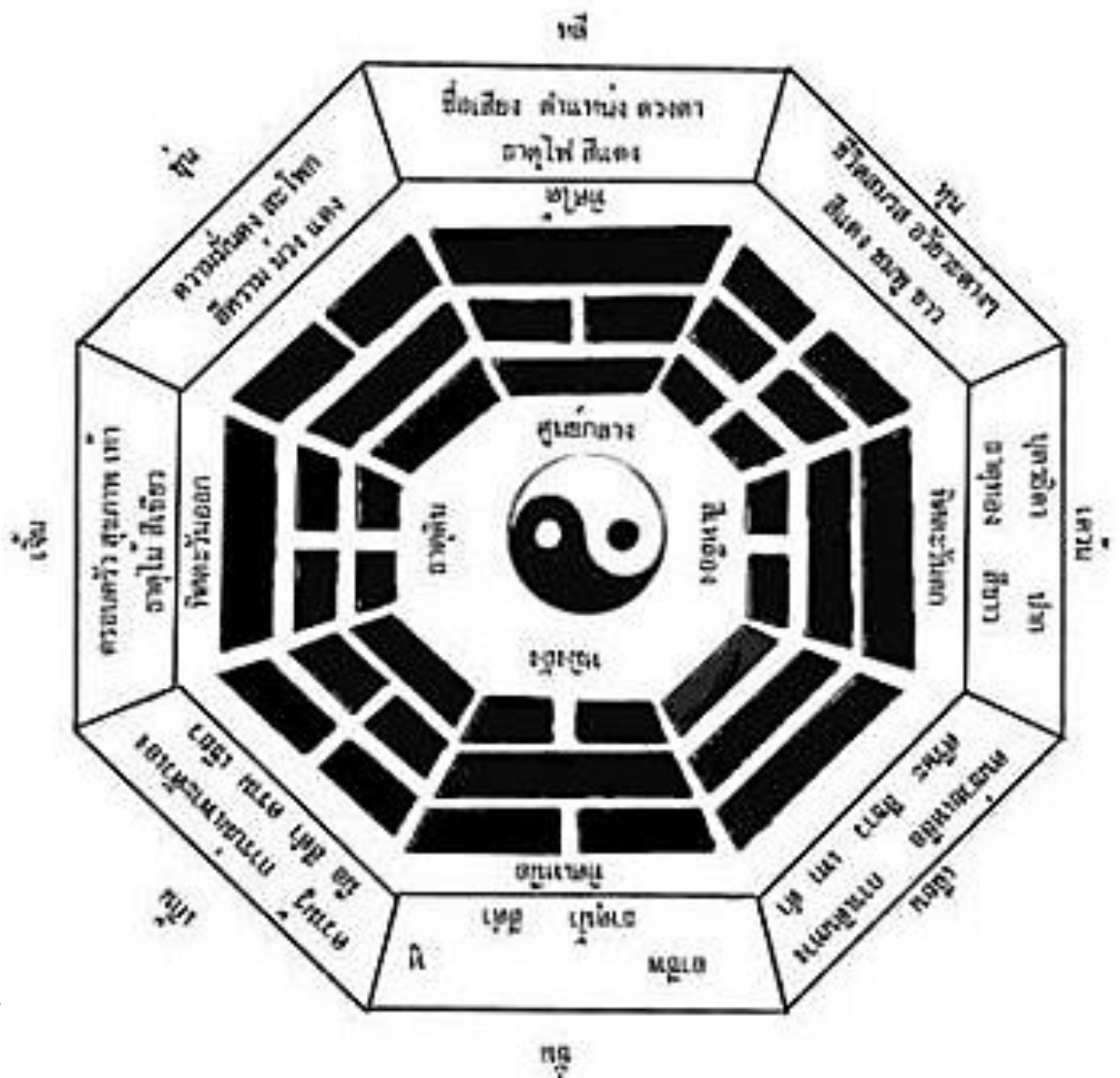
หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ปรัชญาเต๋าเชื่อว่าเต๋าเป็นธรรมชาติที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นพลังแห่งความดีงามสูงสุดทุกอย่าง เพราะฉะนั้นแต่ละคนควรมุ่งเข้าถึงเต๋าและใครที่สามารถเข้าถึงเต๋าก็จะเป็นอมตะบุคคล หรืออาจเรียกได้หลายอย่างเช่น สัตย บุคคลบ้าง ฤๅษี เทพเจ้า ผู้วิเศษ โดยอมตบุคคลแบ่งเป็น ๒ แบบ คืออมตบุคคลป่า และอมตบุคคลบ้าน คือ ฤๅษีที่ปลีกหนีจากสังคมอยู่ตามป่าเขาถ้ำไฟพร หากความวิเวกมีเต๋าเป็นจุดหมาย จวงจื๊อได้กล่าวถึงฤๅษีประเภทนี้ไว้ว่า ฌ ภูเขากะเขี้ยวขวอันไกลลิบมีมนุษย์ทิพย์อยู่คนหนึ่งมีผิวขาวบริสุทธิ์ดุจหิมะ กิริยามารยาทอ่อนโยนสงบเสงี่ยมดุจดุริยสาว มีลมและน้ำค้างเป็นอาหาร ใช้บุยุเมฆบ้าง มังกรบ้าง เป็นพาหนะเที่ยวไปทั่วมหาสมุทรทั้ง ๔ และเนื่องจากมีสมาธิแก่กล้าจึงสามารถบันดาลให้พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ในที่ที่ท้านผ่านไป... อันตรายทั้งหลายไม่สามารถกล้ำกลายทำร้ายท่านได้ แม้น้ำท่วมโลกก็ไม่อาจท่วมท่าน ไฟที่ร้อนแรงที่สุดสามารถเผาไหม้

หินหรือเหล็กให้ละลายได้ก็ไม่อาจทำอันตราย ท่านได้ หรืออากาศจะเย็นเป็นหิมะทำลายสิ่งทั้งหลาย ก็ไม่อาจทำให้ท่านหนาวตาย...

สรุปแล้วไม่มีอะไรสามารถทำให้ท่านเดือดร้อนหวาดหวั่นพรั่นพรึงได้ ส่วนฤๅษีบ้านยังตั้งอาศรมอยู่ใกล้เมืองยังเกี่ยวข้องกับสังคม แต่ก็ไม่ถูกอารมณ์โลกครอบงำ เพราะรู้แจ้งแทงตลอดในเต๋า จึงไม่หวั่นไหวในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ สัตยบุคคลเวลาหลักก็ไม่ผันเวลาตื่นก็ไม่วิตกกังวล ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย ไม่ยินดีในการเกิดไม่ยินร้ายต่อการตาย เห็นความเกิดและความตายเป็นเรื่องธรรมดา

ส่วนความเชื่อของศาสนาเต๋าสืบแบบเต๋าเจียว ก็เป็นไปในทางอิทธิฤทธิ์และความลึกลับ อย่างเช่นจาง เต๋า หลังผู้นำศาสนาเต๋ามาในคริสต์ศตวรรษที่ ๒ ก็ได้ไปตั้งสำนักที่ภูเขา โฮ หมิง ซาน มณฑลเสฉวน กล่าวกันว่า จาง เต๋า หลัง ได้พบกับเล่าจื๊อซึ่งกลายเป็นอมตะที่นั่น เล่าจื๊อได้สอน จาง เต๋า หลังว่า มีภูตผีปีศาจร้ายมากมายอยู่ทั่วไปคอยนำโรคและความตายตลอดทั้งความหายนะต่างๆ มาให้มนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงควรรู้วิธีที่จะเอาชนะวิญญูณร้ายเหล่านั้น เพื่อจะได้มีชีวิตยืนยาว ไม่เจ็บป่วยและถ้าแก่กล้าคาถาอาคมมากก็อาจนำภูตผีปีศาจร้ายมาใช้งาน เช่น ให้ออกรบแทนทหารได้ นอกจากนี้เล่าจื๊อยังได้มอบดาบกายสิทธิ์ ๒ เล่มให้จาง เต๋า หลัง ด้วย สำหรับจุดมุ่งหมายสูงสุดของทั้ง ๒ นิยายก็เพื่อเข้าถึงเต๋าเหมือนกันจะต่างก็แต่แบบ เต๋า เจียว มุ่งเข้าถึง เต๋า จิตจะมีแต่ความสงบสุขเพราะรู้เท่าทันความจริง ส่วนแบบเต๋า เจียวมุ่งเข้าหาเต๋า เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ทำเสน่ห์หล่อกล ดุโชคชะตา รักษาโรค คงกะพันชาติ และเหาะเหินเดินอากาศ

ศาสนาขงจื้อ

ขงจื้อ (๕๕๑ - ๔๗๙ ปีก่อน ค.ศ.) เป็นผู้วางรากฐานในกับลัทธิขงจื้อที่มุ่งแก้ไขปัญหาการเมืองและสังคมของจีนในสมัยจลาจล โดยเน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขเรียบร้อย."— ใบสำเนางานนำเสนอ:

๑ ศาสนาขงจื้อ

ขงจื้อ (ปีก่อน ค.ศ.) เป็นผู้วางรากฐานในกับลัทธิขงจื้อที่มุ่งแก้ไขปัญหาการเมืองและสังคมของจีนในสมัยจลาจล โดยเน้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมด้วยความสงบสุขเรียบร้อย ทั้งนี้จะถือหลักการเรื่องมนุษยธรรมและจารีตประเพณี ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักแห่งสัมพันธภาพ ๕ ประการ

๒ ศาสนาขงจื้อ ๑. เกิดในประเทศจีน ๒. ชื่อศาสนาเรียกตามนามของผู้ก่อตั้ง

๓. จุดประสงค์ของขงจื้อ มิได้สอนให้เป็นเรื่องศาสนา

- ได้รับการสถาปนาให้เทียบเท่ากับจักรพรรดิ
- ในคัมภีร์ ยี-กิง มีการกล่าวถึงเทพเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดิน
- ประชาชนโดยเฉพาะชาวจีนเชื่อและปฏิบัติตามคัมภีร์กันทั่วไป และเชื่อว่าขงจื้อเป็นเทพเจ้า นักการศาสนาจึงจัดให้เป็นศาสนาเทวนิยมด้วย

๑. เดิมเป็นลักษณะปรัชญา

๒. เน้นจริยการเมือง

๓. ขง = ชื่อตระกูล

๔. จื้อ = ครู, อาจารย์, นักปราชญ์, ตระกูลอาจารย์, ตระกูล นักปราชญ์

๕. ศาสนาแห่งมนุษยนิยม

๔ คัมภีร์ ก. เก่งทั้ง ๕ และซูทั้ง ๔ ๑) เก่ง

ก) ยิกิง แปลว่าคัมภีร์แห่งการเปลี่ยนแปลง ว่าด้วยจักรวาลวิทยา คือความเป็นมาของโลก และความเชื่อของคนจีนสมัยโบราณ

ข) ซูกิง แปลว่าคัมภีร์แห่งประวัติศาสตร์ ว่าด้วยประวัติศาสตร์จีนในสมัยโบราณ

ค) ซีกิง แปลว่าคัมภีร์แห่งบทกวี

ฅ) ลิกิง แปลว่าคัมภีร์แห่งพิธีกรรม และมารยาททางสังคม

ง) ซุนซิว แปลว่าคัมภีร์แห่งฤดูใบไม้ผลิ ว่าด้วยชีวิตความเป็นอยู่และการปกครองของแคว้นรัฐ

๕ “จอหววน” (จอมหววน) และเลิกลี้ไปเมื่อเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ

๒) ซู แปลว่าหนังสือ

คัมภีร์นี้ใช้เป็นบทเรียนสำหรับคนจีนเป็นเวลา ๔๐๐ ปี ในการสอบเข้ารับราชการ

“จอหววน” (จอมหววน) และเลิกลี้ไปเมื่อเปลี่ยนการปกครองเป็นสาธารณรัฐ

ค. คัมภีร์ “ซู” มี ๔ เล่ม :-

๑. ต้าเซี่ยว (Ta Hsio) = ศีลธรรมหรือคุณ-ธรรม กล่าวกันว่าศิษย์ของขงจื้อเรียบเรียงจากคัมภีร์ลิ-กิง มีเนื้อหาว่าคุณธรรม คำสอนระดับอุดมศึกษา

๒. จุน-ยุง (Chun-yung) - เรียบเรียงจากคัมภีร์ลิ-กิง เช่นเดียวกัน คำสอนระดับมัธยม

๓. ลุน-ยู (Lun yu) - เป็นตำราที่รวบรวมภาษิตของขงจื้อโดยสานุศิษย์หลายคน

๔. เม่งจื้อ (Meng-Tze) - เรียกตามนักปราชญ์จีนผู้หนึ่ง ประกาศปรัชญาของขงจื้อสืบต่อมา (เกิดหลังขงจื้อ ๑๐๐ ปี)

๖ เปรียบเทียบ หยิน – หยางกับความคิดอื่นๆ

๑. เป็นสภาวะคู่กันคล้ายกับอาดัม-อีฟ หรือธรรมชาติของโลกที่มีของคู่กัน

๒. เป็นสภาวะธรรมที่ตรงกันข้าม แต่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คล้ายกับประกฏ (ตมะ, รชะ และสัตะ)

ปรัชญาอินเดีย

๗ จริยศาสตร์บางประการ

๑. คุณธรรมเป็นศูนย์กลางชีวิตทางเศรษฐกิจสังคม ศาสนา และทางการเมืองของมนุษย์ เป็นเอกภาพกันโดยมีจุดศูนย์กลางที่คุณธรรมที่เรียกว่า ยี่น (หยิน)

๒. หัวใจของนักปกครอง

- ปฏิบัติตนให้ถูกต้องกับฐานะชื่อเสียงที่ตนมีอยู่ เป็นอยู่
- รักษาคุณให้เหมือนบุตรในอุทร
- ให้ประชาชนมีความเชื่อในรัฐบาล, มีอาหารบริโภคอุดม และมีกองทัพที่เข้มแข็ง (นโยบาย)

๘ . สิ่งใดที่ตนเองไม่ปรารถนาก็อย่าทำ สิ่งนั้นกับผู้อื่น

๑. จงแก้ไขเริ่มตั้งแต่ตนเองออกไปเป็นปทัฏฐาน

๒. เอาใจเขามาใส่ใจเรา

๓. สิ่งใดที่ตนเองไม่ปรารถนาก็อย่าทำสิ่งนั้นกับผู้อื่น

๔. บัณฑิตย่อมเห็นแก่คุณธรรมยิ่งกว่าปากท้อง

๙ สัญลักษณ์ ๑. รูปขงจื้อโดยตรง ๒. รูปหยิน-หยาง ๓. รูปภาพครอบครัว

ความคิดเรื่องเกี่ยวกับเทวนิยมของเหล่าจื๊อและขงจื๊อได้นำมาจากปรัชญาจินโบราณ คือ

ปา กว่า (Pa Kua) หรือ ป๋ายก้วย หรือสัญลักษณ์ ๘ อย่าง

๑๐ หยาง = สีขาวปะปนกันอยู่ ๔. เส้นตรงที่แทนธาตุแต่ละธาตุ :-

๑. หยิน = ส่วนสีดำ หยาง = สีขาวปะปนกันอยู่

๒. เส้นตรงที่แทนธาตุแต่ละธาตุ :-

- หยางเหยา คือ เส้นที่เขียนติดกันแทน ชาย หรือ ไฟ
- หยินเหยา คือ เส้นตรงที่เขียนแยกจากกันแทน นารี หรือ ดิน
- หยินหยางเหยา คือ เส้นตรงทั้ง ๓ ของแต่ละธาตุผสมกันระหว่างหยินเหยาและหยางเหยาผสมกัน

๑๑ อิทธิพลของขงจื๊อต่อชาวจีน

๑. ชาวจีนให้ความสำคัญในเรื่องครอบครัวมาก

๒. ชาวจีนให้เกียรติต่อผู้สูงอายุ

๓. ชาวจีนให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

๔. ชาวจีนนิยมยกย่องครูบาอาจารย์ แต่ไม่นิยมยกย่องทหาร

๕. ชาวจีนไม่ชอบมีเรื่องขึ้นโรงขึ้นศาล แต่พยายามปรองดองกันให้ได้

๑๒ ขงจื๊อ-เต๋า-พุทธ= เซ็น

๑.) ๓ ศาสนานี้กระทบกระทั่งกันในราชวงศ์ถัง

๒.) จนในราชวงศ์แมนจู มีลักษณะผสมผสานกัน

๓.) ทั้ง ๓ ศาสนามีอิทธิพลต่อประเทศไทยหลายอย่าง เช่น

- พิธีงเด็ก - พิธีเทกระจาด - พิธีกินเจ

๑๓ ข้อเปรียบเทียบระหว่างเตากับขงจื้อ

เล่าจื้อ มุ่งหาความสงบด้วยการแยกตัวออกจากสังคม

ขงจื้อ เน้นการอยู่ในสังคม ไม่หลีกเลี่ยง จะต้องแก้ไขสังคม

แต่ทั้งสองท่าน มีจุดหมายปลายทางอันเดียวกันคือความมีสันติของหมู่ชน

ศาสนาชินโต

๑. ประวัติความเป็นมา

ศาสนาชินโต เกิดเมื่อประมาณ ๑๑๗ ก่อนพุทธศักราช โดยคิดตามสมัยจักรพรรดิ องค์แรกของญี่ปุ่น คือ พระเจ้าจิมมู เทนโน (Jimmu Tenno) คำว่า ชินโต เป็นภาษาจีนแต่ ออกเสียงตามสำเนียงญี่ปุ่น คำนี้มาจากภาษาจีนว่า เซนเต่า คำว่า เซน หรือชิน แปลว่า เทพเจ้า ส่วนคำว่า เต่า แปลว่า ทาง เมื่อรวมกันแปลว่า ทางแห่งเทพเจ้า อาจหมายถึงการบูชาเทพเจ้าหรือคำสอนของเทพเจ้าหรือศาสนาของเทพเจ้าก็ได้ ส่วนในภาษาญี่ปุ่นเรียกศาสนานี้ว่า กามิโนะมิจิ (Kaminomichi) แต่ชื่อนี้ไม่แพร่หลายเท่ากับคำว่า ชินโต แต่เดิมศาสนาชินโตยังไม่มี ชื่อเสียงมากนัก ต่อมาเมื่อศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อแผ่ขยายเข้าไปถึงประเทศญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่น จึงจำต้องตั้งชื่อศาสนาดั้งเดิมของตนเพื่อให้แตกต่างกัน ศาสนาชินโตดั้งเดิมไม่มีศาสดาหรือ ผู้ตั้งศาสนา แต่เกิดมาจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือสืบต่อกันมา มีประเพณีการบูชาเทพเจ้า และบรรพบุรุษเป็นต้น ดังนั้นศาสนาชินโตจึงไม่มีคำสอนที่แน่นอน ไม่มีคัมภีร์ที่ตายตัว เพราะแต่ละยุคแต่ละถิ่นก็มีความเชื่อแตกต่างกันไป

ศาสนาชินโต^{๑)} เป็นศาสนาพหุเทวนิยม นับถือเทพเจ้ามากมาย เทพเจ้าในศาสนาชินโตก็มีหลายประเภท มีทั้งเทพเจ้าแท้ และเทพเจ้าที่ไปจากมนุษย์ เช่น พระเจ้าจักรพรรดิ วีรบุรุษในสงคราม และวิญญาณของหลายคนที่มา รวมกัน เช่น เทพเจ้าแห่งขุนเขา มาจากวิญญาณมากมายของพวกคนที่เคยอยู่ตามภูเขารวมกัน เทพเจ้าแห่งทะเลก็ มาจากวิญญาณจำนวนมากของพวกคนที่เคยอยู่แถบทะเลเป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีเทพเจ้าที่ไปจากสัตว์ที่คน เคารพอีกด้วย เทพเจ้าดังกล่าวจะสถิตอยู่ในธรรมชาติทั่วไป เช่น ภูเขา ลำเนาไพร ท้องฟ้า ทะเลและแผ่นดิน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ในประเทศญี่ปุ่นจึงมีศาลเจ้ามากมาย จนได้นามว่าดินแดนแห่งศาลเจ้า และศาลเจ้าที่เป็นสัตว์ก็มีด้วย เช่น ศาลเจ้าสุนัขจิ้งจอก และศาลเจ้าเสือ เป็นต้น สิ่งที่เคารพเหล่านี้ชาวญี่ปุ่นเรียกรวมๆ กันว่า กามิสะมะ (Kamisama) เหมือนกันหมด คำว่ากามิ มีความหมาย กว้าง เพราะนอกจากจะหมายถึงเทพเจ้าแล้วยังหมายถึงสิ่ง

ที่บริสุทธิ์ ทรงพลัง ทรงอำนาจ และ นำเกรงขามอีกด้วย ดังนั้นภูเขา แม่น้ำ ทะเล พงนา ป่าไม้และสัตว์ ฯลฯ ก็อาจเป็นกามิได้ด้วยเมื่อคำนึงถึงเทพเจ้าที่สถิตอยู่ในสิ่งนั้นๆ ประเทศญี่ปุ่นจึงได้นำอีกอย่างหนึ่งว่า ดินแดนแห่งเทพเจ้า ส่วนเทพเจ้าที่ชาวญี่ปุ่นนับถือว่าเป็นใหญ่เหนือเทพทั้งหลาย คือ อะมะเตะระสุ โอมิ กามิ (Amaterasu-omi-kami) หรือพระอาทิตย์ซึ่งเป็นเพศหญิง ส่วนสวามีของพระนางก็คือ สึกิโยมิ (Tsukiyomi) หรือพระจันทร์ เทพเจ้าของศาสนาชินโตจะมีลักษณะอย่างมนุษย์คือนอกจากจะมีรูปร่างเหมือนมนุษย์แล้ว ก็ยังมีกิเลส รัก โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ศาสนาชินโตอาจแบ่งเป็น ๕ สมัย^{๒)} ดังนี้

สมัยที่ ๑ ระยะเวลาประมาณ ๑,๒๐๐ ปี เริ่มตั้งแต่ ๑๑๗ ปีก่อนพุทธศักราช จนถึง พุทธศักราช ๑๐๙๕ เป็นสมัยแห่ง ศาสนาชินโตบริสุทธิ์แท้ เพราะยังไม่ถูกอิทธิพลจากศาสนาอื่นครอบงำ สมัยนี้เริ่มตั้งแต่พระเจ้าจิมมู เทนโน ซึ่งเป็นมิคาโด หรือจักรพรรดิองค์แรกของญี่ปุ่นเรื่อยมา จนถึงศาสนาพุทธเริ่มเผยแผ่เข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น ศาสนาชินโตสมัยนี้มีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นอย่างแท้จริงเพียงศาสนาเดียว

สมัยที่ ๒ ระยะเวลาประมาณ ๒๕๐ ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๑๐๙๕ ถึง พ.ศ. ๑๓๔๓ เป็นสมัยที่ ศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะศาสนาพุทธมีอิทธิพลมากในช่วง ๑๕๐ ปีแรก ในคัมภีร์นิฮงงิได้กล่าวยกย่องศาสนาพุทธไว้ประมาณ ๕๐ แห่ง เช่น ในปี พ.ศ. ๑๑๘๘ พระเจ้าจักรพรรดิโกโตกุ ทรงยกย่องศาสนาพุทธและทรงดูหมิ่นทางแห่งเทพเจ้า และอีกตอนหนึ่ง กล่าวว่าในปี พ.ศ. ๑๒๑๔ มกุฎราชกุมารโชโตกุไทชิได้ทรงสละโลกออกผนวช เป็นต้น แต่ ถึงอย่างไรสมัยนี้ศาสนาชินโตก็ยังมียิทธิพลมากกว่าศาสนาอื่น

สมัยที่ ๓ ระยะเวลาประมาณ ๙๐๐ ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๑๓๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๒๔๓ เป็นสมัยที่ศาสนาชินโตผสมกลมกลืนกับศาสนาอื่น ทำให้ศาสนาชินโตลดความสำคัญลงมาจน นักศาสนาบางท่านกล่าวว่า ศาสนาชินโต ศาสนาพุทธ และศาสนาขงจื้อ อาจรวมเป็นศาสนาเดียวกันก็ได้ และมีภิกษุบางรูปกล่าวว่า เทพเจ้าของศาสนาชินโตก็คือปางหนึ่งของพระพุทธเจ้า ศาสนาชินโตจึงถูกลดความสำคัญลงตามลำดับ จนกระทั่งระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๘ ถึง พ.ศ. ๒๒๓๐ ไม่มีการประกอบพิธีโอโฮนิเฮ หรือพิธีบรมราชาภิเษกตามแบบศาสนาชินโต ซึ่งถือกันว่าเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สุดในบรรดาพิธีกรรมของศาสนาชินโต ตลอด ๘ รัชกาล

สมัยที่ ๔ ระยะเวลาประมาณ ๑๖๘ ปี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๔๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นสมัยที่มีการฟื้นฟูศาสนาชินโตเป็นการใหญ่ มีการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของศาสนาชินโต ความสำคัญของพระเจ้าจักรพรรดิผู้สืบเชื้อสายจากพระอาทิตย์ ความสำคัญของชาวญี่ปุ่นที่สืบสายมาจากเทพเจ้า และความสำคัญของประเทศญี่ปุ่นซึ่งเป็นดินแดนที่เทพเจ้าสร้างขึ้นมา จน ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าศาสนาชินโต พระเจ้าจักรพรรดิ ประเทศญี่ปุ่น และคนญี่ปุ่นดีกว่าเหนือกว่า ผู้อื่นโดยประการทั้งปวง ผลก็คือชาวญี่ปุ่นเป็นชาตินิยมขึ้นมาทันที และรุนแรงด้วย

สมัยที่ ๕ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน เป็นสมัยที่ศาสนาชินโตได้รับการฟื้นฟูต่อจากสมัยที่ ๔ โดยจักรพรรดิเมจิ (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๕) ผู้ทรงเปิดประตูสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ได้ทรงส่งข้าราชการศาสนาชินโตให้บริสุทธิ์ยิ่งขึ้นไปอีก โดยให้แยกศาสนาชินโตออกจากศาสนาพุทธและศาสนาขงจื้อ ศาลเจ้าต่างๆ ก็ให้มีเฉพาะพิธีกรรมศาสนาชินโตเท่านั้น ส่วนศาสนาอื่นจะมีพิธีกรรมของตนก็ได้ แต่ห้ามปะปนกับศาสนาชินโต ต่อมา พ.ศ. ๒๔๒๕ ได้ทรงแยกศาสนาชินโตออกเป็น ๒ แบบ คือชินโตของรัฐกับชินโตของราษฎร ทั้งทรงส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นเป็นชาตินิยมดังมีพระบรมราชโองการมายังกองทัพบกเหล่า มีใจความว่า “ให้ทุกคนรักชาติ รักความกล้าหาญ และจงรักภักดีต่อราชบัลลังก์ แม้ชีวิตก็สละได้ ต้องเชื่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้น ให้ถือเท่ากับบัญชาจากสวรรค์” ตั้งแต่นั้นมา ทหารญี่ปุ่นก็ได้รับเกียรติมาก ใครทำร้ายทหารไม่ได้ ทหารจึงเป็นเสมือนตุ๊กตาไอลาน คอยทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาทุกอย่าง และในการรบกับรัสเซียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๘ ในสงครามโลก ครั้งที่ ๑ ญี่ปุ่นก็สามารถเอาชนะรัสเซียซึ่งเป็นประเทศใหญ่กว่าญี่ปุ่นหลายสิบเท่าได้

๒. ประวัติศาสตร์

โดยมากเมื่อกล่าวถึงศาสนาชินโต ก็เป็นที่รู้จักทั่วไปว่าไม่มีศาสดาหรือผู้ตั้งศาสนาเพราะศาสนาชินโตเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากชนบประเพณีในการบูชาบรรพบุรุษ และบูชาเทพเจ้าดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อแบ่งศาสนาชินโตสามารถออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

๑. ชินโตที่เป็นของรัฐ (State Shinto) หรือชินโตศาลเทพเจ้า (Shrine Shinto)

๒. ชินโตที่เป็นนิกาย (Sectarian Shinto) ชินโตแบบแรกอาจไม่มีศาสดาก็จริงแต่ชินโตแบบหลังคือที่เป็นนิกายต่างๆ มีศาสดาแน่นอน เช่น นิกายกอนโก มีกอนโกเป็นศาสดาพยากรณ์ เป็นที่น่าสนใจว่าศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่ในญี่ปุ่น มีบุคคลที่อ้างตัวว่าได้เห็นพระเจ้าและพูดแทนพระเจ้า เข้าลักษณะศาสดาพยากรณ์อยู่หลายคน ในที่นี้จะกล่าวเพียง ๒ คน คนแรกเป็นสตรี ซึ่งเป็นผู้ตั้งศาสนาเทนริเกียว ในปัจจุบันมีผู้นับถือศาสนานี้ประมาณ ๒ ล้านคน คนที่สองเป็นชายชื่อ กอนโก ไดชิน เป็นผู้ตั้งศาสนากอนโกโย มีผู้นับถือกว่าหกแสนคน ทั้งสองศาสนานี้ ต่างจากศาสนาชินโตมาก แต่กรมการศึกษาของญี่ปุ่นจัดเป็นนิกายของศาสนาชินโตที่แตกแยกออกไป ความจริงยังมีบุคคลผู้ตั้งตัวเป็นศาสดาพยากรณ์อีกหลายคน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเพียง ๒ คน ดังต่อไปนี้

ข้อเปรียบเทียบเรื่องศาสดาพยากรณ์

๑. มิกิ นากายามา เป็นบุตรของชาวนา แห่งจังหวัดยามาโตะ เกิดเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน คริสตศักราช ๑๗๙๘ (พ.ศ. ๒๓๔๑) เมื่อเธออายุได้ ๔๑ ปี พระเจ้าผู้เป็นบิดาได้ลงมาถือเอาตัวเธอผู้เป็นเสมือนโบสถ์ที่มีชีวิตหรือโบสถ์เดินได้ของพระองค์ เธอได้สั่งสอนโดยอ้างนามของพระเจ้า มีผู้นับถือเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และได้ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๙๐ ปี ในปัจจุบันศาสนาเทนริเกียว นับเป็นศาสนาใหญ่ศาสนาหนึ่งของญี่ปุ่น มิกิจกรรมก้าวหน้าและทันสมัย ความจริงคำว่า เทนริเกียว ถ้าแปลตามตัวแปลว่าศาสนาเทนรินั่นเอง แต่คำว่าเทนรินี้หมายถึงพระนามของพระเจ้าซึ่งขึ้นต้นว่า “เทนริ” จากคำว่า เทนริ-โอ-โนะ-มิโกโด อย่างไรก็ตามลักษณะของพระเจ้าในศาสนานี้เป็นผู้สร้างโลก เป็นต้นเดิมแห่งสิ่งทั้งปวงเช่นเดียวกับพระเจ้าในศาสนาอื่นๆ

๒. กอนโก ไดชิน เป็นผู้ตั้งศาสนากอนโกโย หรือศาสนากอนโกโน้น เกิดเมื่อ ค.ศ. ๑๘๑๔ (พ.ศ. ๒๓๕๗) และถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๖๙ ปี เมื่อกอนโกอายุได้ ๔๖ ปี เสียงของพระเจ้าผู้เป็นบิดาแห่งสากลโลกก็ได้ปรากฏลงมาเรียกร้องให้กอนโกดำเนินงานเพื่อช่วยมนุษยชาติให้ปลอดภัย ดังข้อความในคัมภีร์ซึ่งอ้างกันว่าเป็นคำของพระเจ้าดังต่อไปนี้

“บุตรทั้งหลายของพระเจ้าที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ไม่รู้ถึงความรักของพระองค์ ปฏิบัติผิดหรือไม่เชื่อฟังพระประสงค์ของพระองค์โดยไม่รู้ตัว จึงเกิดความทุกข์ยากเดือดร้อน และเกิดความรู้สึกมีดมนต่อพรของพระเจ้า บัดนี้พระเจ้าได้ส่ง กอนโก ไดชิน มาสู่บุตรทั้งหลายของพระองค์เพื่อที่จะให้บุตรเหล่านั้นได้รู้แจ้งความจริงที่ว่า พระเจ้าทรงถือ

ว่าความสุขความเจริญของบุตรทั้งหลายของพระองค์เป็นเสมือนของพระองค์เอง ซึ่งความมีความเป็นของพระองค์ เกี่ยวข้องอยู่โดยตรง ”

๓. คัมภีร์ในศาสนา

คัมภีร์ศาสนาชินโตที่สำคัญมีอยู่ ๒ คัมภีร์ ดังนี้

๑. คัมภีร์โกชิกิ

๒. คัมภีร์นิฮองจิ หรือนิฮอนโชกิ แต่ถ้าต้องการกล่าวอย่างพิสดาร ยังมีคัมภีร์อื่นอีกหลายคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

๑.คัมภีร์โกโคซุอิ

๒.คัมภีร์มันโยชู

๓.คัมภีร์ฟูโดกิ

๔.คัมภีร์ไตโฮเรียว

๕.คัมภีร์เยนงิชิกิ

๑. คัมภีร์โกชิกิ (Ko-ji-Ki) คัมภีร์นี้มีรากฐานอยู่กับขนบธรรมเนียมประเพณี กล่าวถึง นิยาย ตำนาน ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับราชสำนักของพระเจ้าจักรพรรดิ ส่วนใหญ่เทววิทยาของศาสนาชินโตได้พัฒนาขึ้นจากการตีความในเทพนิยายแห่งคัมภีร์โกชิกิ มีผู้กล่าวกันว่า คัมภีร์ศาสนาชินโต มีลักษณะเป็นเทพนิยายผสมประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ข้อห้าม การปฏิบัติทางไสยศาสตร์ และการปฏิบัติต่อเทพเจ้า

๒. คัมภีร์นิฮองจิ หรือนิฮอนโชกิ (Nihongi or Nihon Shoki) คัมภีร์นิฮอนโชกินี้ ถือว่าเป็นคลาสสิก คือเป็นวรรณคดีชั้นสูง เป็นคัมภีร์รวม ๓๐ เล่ม ๑๕ เล่มแรกว่าด้วยเทพนิยายและนิยายต่างๆ ๑๕ เล่มหลังว่าด้วยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นหนังสือประวัติศาสตร์ที่เชื่อถือกันได้มากที่สุด ทุกคัมภีร์นับแต่คัมภีร์นี้เป็นต้นไป มีความสำคัญรองจากสองคัมภีร์ข้างต้น

๓. คัมภีร์โกโคซุอิ (Kogo shui) อิมเบ ฮิโรนาริ เป็นผู้แต่งคัมภีร์โกโคซุอิ เป็นหนังสือที่อธิบายความหมายแห่งถ้อยคำและการปฏิบัติพิธีกรรมโบราณแสดงถึงความคิดเห็นของผู้แต่งเองเกี่ยวกับศาลเทพเจ้าที่อิเซและอะสุตะ และเกี่ยวกับสถานะแห่งสกุลของผู้แต่งซึ่งสัมพันธ์กับสกุลนากาโตมิ และฐานะแห่งสกุลนากาโตมิ

๔.คัมภีร์มันโยชู (Munyo - shiu) คัมภีร์ที่ประมวลบทกวีเก่าแก่ที่สุดของญี่ปุ่น ประกอบด้วยบทกวี ๔,๕๐๐ บท เป็นบทกวีของบุคคลตำแหน่งต่างๆ ตั้งแต่พระเจ้าจักรพรรดิจนถึงชาวนา บทกวีเหล่านี้มี ความสำคัญมากในการแสดงถึงความรู้สึกอันยิ่งใหญ่และความรู้สึกแบบธรรมดาๆ ออกมาอย่างตรงๆ ที่สำคัญคือทำให้รู้ถึงความเชื่อถือนับประเพณี และความคิดทางศาสนาของคนสมัยโบราณ

๕. คัมภีร์ฟูโดกิ (Fudoki) คัมภีร์นี้แสดงถึงภูมิศาสตร์ส่วนภูมิภาค ฝ่ายปกครองทำรายงานเสนอราชสำนักเพื่อให้พระเจ้าจักรพรรดิทรงรู้นามเดิมทางภูมิศาสตร์ ความสมบูรณ์ของพื้นที่ นิทานและนิยาย อันเก่าแก่แห่งท้องถิ่น

๖. คัมภีร์ไตโฮเรียว (Taiho-ryo) คัมภีร์นี้มีความสำคัญเท่ากับคัมภีร์กฎหมายโบราณที่สำคัญของญี่ปุ่น ข้อความในคัมภีร์นี้ให้ประโยชน์ในการเล่าให้ทราบว่า สำนักราชการแห่งไหนมีความสำคัญสูงสุดในการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบูชาในศาสนาชินโต

๗. คัมภีร์เยนงิชิกิ (Yengi-shiki) คัมภีร์นี้เป็นประมวลกฎหมายละเอียดลออเกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล เป็นคัมภีร์รวม ๕๐ เล่ม เนื้อหาว่าด้วยกฎหมายระเบียบราชสำนักพระเจ้าจักรพรรดิอย่างละเอียด เช่น กล่าวถึงพระราชพิธี มารยาทเนื่องด้วยราชสำนัก ข้อปฏิบัติอันเหมาะสมตลอดจนการบริหารส่วนภูมิภาค เป็นต้น ที่นับว่าสำคัญคือ ๑๐ เล่มแรก ในคัมภีร์นี้กล่าวถึงกฎหมายต่างๆ เกี่ยวกับ ศาสนาชินโต จึงถือกันว่ามีค่ามากในการช่วยการศึกษาศาสนา กล่าวกันว่าเมื่อประกาศใช้ประมวลกฎหมายนี้ ก็เท่ากับให้กำเนิดศาสนาชินโตอย่างเป็นทางการ เป็นลายลักษณ์อักษร ตั้งแต่นั้นมา

๔. หลักคำสอนที่สำคัญ

ศาสนาชินโตสอนให้สักการะเคารพบรรพบุรุษ กตัญญูกตเวทีต่อผู้วายชนม์ บูชาปฏิบัติต่อผู้สูงอายุว่า จงรักภักดีต่อพระจักรพรรดิ ครู และอาจารย์ คือ เทพบิดร องค์พระ-จักรพรรดิมีสิทธิ์ทุกอย่างที่บิดามารดามีต่อ บุตร วิญญาณเป็นของไม่ตาย การตายเป็นการเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่ชั่วคราวเฉยๆ เมื่อผู้ที่เคารพถูกดูหมิ่น ให้แก้แค้นให้ ไม่ควรอยู่ ร่วมฟากับบุคคลที่ดูหมิ่นผู้ที่ตนสักการะ เมื่อแก้แค้นไม่ได้ให้ทำอาวาศิริหรือคว้านท้องเสีย ดีกว่า ความกล้าหาญและไม่กลัวตายคือเสียงในสงคราม ส่วนได้เสียของพระจักรพรรดิและ ประเทศชาติคือส่วน ที่ทุกคนต้องรับผิดชอบ สิ่งเหล่านี้ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดที่สุด

คำสอนสำคัญบางประการของศาสนาชินโตมีดังนี้

๑. เริ่มด้วยการบูชาความงามของบุปผชาติ ลงท้ายด้วยการฆ่าตัวตาย
๒. ความซื่อสัตย์ ความเคารพ และความภักดีต่อผู้ใหญ่ เป็นคุณธรรมอันสูงสุดเหนือ คุณธรรมทั้งปวง
๓. ความภักดีต่อพระจักรพรรดิและเจ้านายของตน เป็นชีวิตอันมีเกียรติสูงส่ง
๔. ความดีงามที่เราต้องการ คือ การสืบสายกันมาแห่งบรรพบุรุษด้วยความภักดี ความเมตตาปรานีและความ สามัคคีกัน
๕. เด็กและคนหนุ่มต้องนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ในครอบครัว หญิงสาวต้องนอบน้อม คนแก่และหญิงต้องเคารพชาย
๖. จงรักและเป็นคนดีต่อมารดาบิดาของตน จงเมตตาปรานี จงสามัคคีระหว่าง ครอบครัวกับญาติพี่น้อง จง ซื่อสัตย์ต่อเพื่อน จงรักษาความประพฤติของตนให้ สุภาพ และกระหมัดกระหม่อม รักตัวมากเท่าใดจงรักคนอื่น มากเท่านั้น
๗. หญิงพึงเคารพต่อชาย ชายพึงซื่อตรงต่อรัฐ บุตรธิดาพึงเคารพต่อมารดาบิดา ของตน
๘. ความจริงเป็นคุณธรรมเบื้องต้นและสุดท้ายของสิ่งทั้งปวง ถ้าปราศจากความจริง คุณธรรมอย่างอื่นก็ไม่มี
๙. ใครพูดคำหยาบและทำชั่วแก่ท่าน ท่านอย่าตอบเขาด้วยความชั่ว มีอยู่อย่างเดียว ที่ต้องทำ คือ การงานอัน ซื่อสัตย์เพื่อเกียรติในการงานของท่าน
๑๐. ดาบญี่ปุ่นมีคมข้างหนึ่ง มีสันข้างหนึ่ง มุ่งหมายเพื่อใช้ประโยชน์ได้ ๒ อย่าง คือ ฟันผู้ถือเองข้างหนึ่งในเมื่อ

เขามีความผิด และตีศัตรูอีกข้างหนึ่งเมื่อเขารั้งแกเรา

หลักปฏิบัติเพื่อความดีสูงสุด

หลักปฏิบัติเพื่อความดีสูงสุดในศาสนาชินโต คือ การปฏิบัติจริยธรรมทางใจ มี ๔ ประการดังต่อไปนี้

๑. ให้มีความคิดแจ่มใส (อาากิ โคโกโระ)
๒. ให้มีความคิดบริสุทธิ์สะอาด (คิโยกิ โคโกโระ)
๓. ให้มีความคิดถูกต้อง (ทาคาซึกิ โคโกโระ)
๔. ให้มีความคิดเที่ยงตรง (นาโอกิ โคโกโระ)

การปฏิบัติให้ดวงใจมีสภาพดังกล่าวสามารถพามนุษย์ไปสู่ความเป็นเทพเจ้าสมกับ ความเป็นเผ่าพันธุ์แห่งสวรรค์ ได้ ซึ่งหลักปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ย่อเข้าให้เป็นภาษาญี่ปุ่นเพียงคำเดียวว่า เซอิเมอิ-ชิน

๕. หลักความเชื่อและจุดหมายสูงสุด

ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า จอมเทพทั้ง ๒ คือ อะมะเตระสุ โอมิ กามิ และสึกิโยมิ ทรงเกิดมาจากปฐมเทพคู่แรกคือเทพอิซานางิ (Izanagi) และเทพอิซานามิ (Izanami) ตลอดทั้งสิ่งทั้งปวง ก็เกิดมาจากเทพคู่แรกนี้ ดังมีเทพนิยายการสร้างโลกของศาสนาชินโต^(๓) ดังนี้

เทพทั้ง ๒ คือ อิซานางิ และอิซานามิได้รับมอบหมายจากเทวสภาให้มาสร้างประเทศญี่ปุ่น จึงได้เสด็จมายังโลกซึ่งมีน้ำปกคลุมอยู่ เทพทั้งสองได้ประทับยืนอยู่บนสะพานสวรรค์ซึ่งเชื่อมโลกกับสวรรค์ เทพอิซานางิได้ใช้หอกรตนะสวรรค์กวนน้ำทะเล ครั้นยกหอกขึ้น หยาดน้ำ หยดใหญ่ไหลหยดจากปลายหอก และตรงที่หยาดน้ำนั้นตกได้บังเกิดเป็นเกาะโอโนโกขึ้นมา เทพทั้งสองก็ได้ประทับอยู่บนเกาะนั้น ต่อมาเทพอิซานางิตรัสกับเทพอิซานามิว่า ขอให้เราแยกกันเดินไปรอบเสาสวรรค์ และเมื่อเราพบกันอีกด้านหนึ่ง ก็ขอให้เราอยู่ด้วยกันและสร้างเด็กขึ้นมา ดังนั้นเทพอิซานางิจึงเสด็จไปทางขวา ส่วนเทพอิซานามิเสด็จไปทางซ้าย และเมื่อเทพทั้งสองมาพบกันอีกด้านหนึ่ง เทพอิซานามิทรงอุทานขึ้นว่า ”โอ อิซานางิ พระองค์ช่างเป็นชายหนุ่มที่ดีเลิศ และน่ารักเสียนี้กระไร ” ฝ่ายเทพอิซานางิก็ได้ตรัสตอบว่า ”โอ อิซานามิ พระองค์ช่างเป็นหญิงสาวที่ดีเลิศ” และน่ารักเหลือเกิน เมื่อเทพทั้งสองอยู่ด้วยกันนั้นก็เกิด เกาะขึ้นมาเกาะหนึ่ง จึงตั้งชื่อให้ว่า เกาะฟุตนะ (Futana) หลังจากนั้นก็เกิดเกาะอื่นๆ ตามขึ้นมาอีก และมีชื่อตามที่เทพเจ้าทั้งสองตั้งให้ ครั้นสร้างเกาะต่างๆ แล้ว เทพเจ้าทั้งสองก็หันมา สร้างทวยเทพ และมนุษย์ขึ้นมา ดังในคัมภีร์โกชิกิ บทที่ ๑๙๖ ที่ว่า เกิดมีเทพเจ้าทั้งหลาย ในสวรรค์ชั้นสูง กลาง ต่ำ เทพเจ้าทั้งหลายบนภาคพื้นแผ่นดิน เทพเจ้าทั้งหลายแห่งพืชผล เทพเจ้าทั้งหลายแห่งภูเขาลำเนาไพร และเทพเจ้าทั้งหลายแห่งสายธาร เป็นต้น ก็เทพเจ้าทั้งหมด ล้วนแต่เกิดหลังจากโลกเกิดขึ้นแล้วเหมือนกันหมด ครั้นสร้างทวยเทพแล้ว ปฐมเทพทั้ง ๒ ก็สร้างเทพสำคัญ ๓ องค์คือ สूरียเทพี จันทรเทพ (สึกิโยมิ) และพายุเทพ (สุสุโนโวะ) ก็สूरียเทพีเป็นที่โปรดปรานของเทพอิซานางิมากเพราะไม่เคยนำความเดือดร้อนมาให้เลย จึงทรงตั้งชื่อให้ว่า อะมะเตระสุ โอมิ กามิ ซึ่งต่อมาพระนางทรงได้จันทรเทพเป็นพระสวามี พระนางทรงส่งหลานของพระองค์คือ จิมนู เทนโน มาเป็นจักรพรรดิองค์แรกปกครองประเทศญี่ปุ่น ส่วนพายุเทพเป็นบุตรที่ไม่ดี ในคัมภีร์นิฮองจิ กล่าวว่า เป็นเทพเจ้าแห่งความชั่วร้าย กล่าวคือความชั่วร้ายทั้งหลายเกิดมาจากเทพสุสุโนโวะนี้

จากอิทธิพลของเทพเจ้า และคำสอนชาตินิยมในศาสนาชินโต ทำให้คนญี่ปุ่นมีลักษณะพิเศษ๔) คือ บูชาบรรพบุรุษ รักชาติ รักธรรมชาติ และรักความสะอาด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

บูชาบรรพบุรุษ ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่าคนตายแล้ว วิญญาณไม่ได้ตายด้วย เพราะวิญญาณเป็นอมตะ วิญญาณจะสถิตอยู่ในโลกวิญญาณตลอดไป และคอยดูแลญาติพี่น้อง คอยดลบันดาลให้ผู้เช่นสรวงบูชา ประสบความสุข ความสำเร็จดังปรารถนา การบูชาบรรพบุรุษทำให้วิญญาณบรรพบุรุษมีความสุข แต่ถ้าตรงกันข้าม วิญญาณก็เป็นทุกข์ จึงเป็นหน้าที่ของคนที่ยังมีชีวิตอยู่จะพึงบูชาบรรพบุรุษของตน

รักชาติ ชาวญี่ปุ่นเชื่อว่า ประเทศของตน ปฐมเทพคู่แรกสร้างให้มา อีกทั้งเทพอะมะเตะระสุ โอมิ กามิ ยังได้ส่งหลานคือ จิมนู เทนโน มาเป็นจักรพรรดิองค์แรกปกครองประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย ดังที่พระนางตรัสกับจิมนู เทนโนว่า “ ข้าคิดว่าแผ่นดินนี้เหมาะสมอย่างแน่อนที่จะขยายงานของสวรรค์ เพื่อให้ฤชาปรากฏตลอดไปทั่วสากลจักรวาล แผ่นดินแห่งนี้จะเป็นศูนย์กลางของโลกเป็นแน่แท้ ” ชาวญี่ปุ่นจึงเทิดทูนพระเจ้าจักรพรรดิมากเพราะสืบสายมาจากพระสุริยเทพ หรือพระอาทิตย์ ดังนั้นกษัตริย์ในประเทศญี่ปุ่นจึงมีราชวงศ์เดียวที่สืบสายกันมาตลอดไม่ขาดสาย ทั้งไม่มีใครเปลี่ยนเป็นราชวงศ์อื่นได้ เพราะไม่ได้สืบสายมาจากจักรพรรดิจิมนู เทนโน และชาวญี่ปุ่นถือว่าวันประสูติของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ใดก็ตาม นับเป็น วันสำคัญที่สุดของชาติเพราะเท่ากับเป็นวันบูชาพระสุริยเทพด้วย ด้วยเหตุนี้ชาวญี่ปุ่นจึง ภาคภูมิใจต่อประเทศของตนว่าไม่ใช่แผ่นดินธรรมดา แต่เป็นแผ่นดินของเทพเจ้าและภาคภูมิใจ ต่อพระเจ้าจักรพรรดิว่า เป็นเชื้อสายโดยตรงจากพระอาทิตย์พระจันทร์ ทั้งมีความกระหม่อมใจว่า พวกเขาไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา แต่เป็นเผ่าพันธุ์ของเทพเจ้า ดังนั้นชาวญี่ปุ่นจึงรักชาติมาก พยายามสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ และพยายามทะนุถนอมชาติของตนไว้อย่างดี จึงเป็นเหตุให้เกิดลัทธิบูชิโด ซึ่งเป็นวินัยของนักรบขึ้นมา

การที่ชาวญี่ปุ่นถือว่าพระเจ้าจักรพรรดิเป็นโอรสสวรรค์ ตรงกับความเชื่อของชาวจีน แต่ต่างกันตรงที่ว่า ชาวจีนถือว่ากษัตริย์ทุกองค์ไม่ว่าจะมาจากวงศ์ใด ล้วนแต่เป็นโอรสสวรรค์ ส่วนพลเมืองไม่ได้มาจากสวรรค์ ดังนั้น พระราชาและประชาชนจึงมีบรรพบุรุษต่างกัน เพราะพระราชาเป็นชาวสวรรค์ ส่วนประชาชนเป็นชาวดิน ส่วนญี่ปุ่นถือว่ากษัตริย์ที่มาจาก วงศ์เดียวกันคือ วงศ์จิมนู เทนโน เท่านั้นที่เป็นโอรสสวรรค์ วงศ์อื่นไม่อาจเป็นได้ ชาวญี่ปุ่นก็ สืบสายมาจากสวรรค์ ดังนั้นทั้งพระราชาและประชาชนจึงเป็นเผ่าเดียวกัน บรรพบุรุษเดียวกัน พระราชาและประชาชนจึงเป็นเสมือนคนในครอบครัวเดียวกัน โดยมีพระราชาเป็นหัวหน้าครอบครัว ด้วยเหตุนี้ชาวญี่ปุ่นจึงรักและหวงแหนพระเจ้าจักรพรรดิของตนมาก จะเสียอะไรพอยอมได้ แต่จะไม่ยอมเสียพระเจ้าจักรพรรดิเป็นเด็ดขาด

รักธรรมชาติ ศาสนาชินโต ได้ส่งเสริมความรักธรรมชาติอย่างลึกซึ้งจนหยั่งรากลึกกลง ในดินแดนอาทิตย์อุทัย ทำให้ชาวญี่ปุ่นรักธรรมชาติมาก ถือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ ตัวเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่อาจแยกออกจากธรรมชาติได้ เขาจะรู้สึกว่าการมีชีวิตในธรรมชาติรอบตัวเขาก็คือชีวิตที่เล่นอยู่ในตัวเขานั่นเอง ชาวญี่ปุ่นจึงหลงใหลในธรรมชาติมาก ถึงกับมีเทศกาลฟังเสียงแมลงร้องในฤดูใบไม้ร่วง พระเจ้าจักรพรรดิและประชาชนจะคอยเงี่ยโสตฟังเสียงร้องของแมลงต่างๆ หรือในฤดูดอกซากุระบาน ผู้คนจะพากันเที่ยวชมความงามของ ดอกซากุระตามสวนตามทุ่ง หรือแม้แต่ในฤดูอื่น ชาวญี่ปุ่นก็ยังนิยมนั่งดูดอกไม้หรือกิ่งไม้แก่งไกว ไปมาตามสายลมเป็นเวลานานๆ หรือนั่งชมดวงจันทร์วันเพ็ญเป็นชั่วโมง ก็ความรู้สึกรักธรรมชาติทำให้ชาวญี่ปุ่นรักความงาม ถ้าจะสร้างเทวสถานหรือศาลเจ้า ก็จะเลือกทำเล ที่สวยงามเป็นพิเศษ และสร้างให้มีศิลปะอันงดงาม ชาวญี่ปุ่นจะตกแต่งบ้านเรือนให้สวย แต่งสนามหญ้าให้งาม จะประดิษฐ์อะไรสักอย่างก็จะพยายามทำอย่างประณีตบรรจง พยายามถ้ายชีวิตและธรรมชาติลงในสิ่งเหล่านั้น ก็ในบรรดาความงามทั้งหลายพระอาทิตย์ดูจะเป็นความงดงามมากที่สุด เป็นที่โปรดปรานของชาวญี่ปุ่นมาก ทุกๆ เช้าชาวญี่ปุ่นจะตื่นนอนทันพระอาทิตย์ขึ้น เพื่อโค้งคำนับและชมความงาม แต่ความนิยมชมชอบของชาวญี่ปุ่นก็เฉพาะพระอาทิตย์อุทัยเท่านั้นไม่รวมไปถึงพระอาทิตย์อัสดงด้วย เพราะถือกันว่าพระอาทิตย์ตกเป็นความเศร้าของวัน

ชาวญี่ปุ่นถือว่า ศาสนาชินโตเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องนอกเหนือธรรมชาติ ดังนั้นชีวิตกับศาสนาจึงแยกกันไม่ออก ศาสนากับชีวิตเป็นเรื่องเดียวกันไม่อาจแยกจากกันได้

รักความสะอาด ความสะอาดเป็นเรื่องสำคัญในศาสนาชินโต เพราะในคัมภีร์ศาสนาชินโตก็บอกไว้ว่า แม้แต่เทพอิชานางิก็ทรงชำระร่างกายให้สะอาดอยู่เสมอ ชาวญี่ปุ่นรัก ความสะอาดมาก พยายามชำระร่างกายทั้งภายใน

ภายนอกให้สะอาดอยู่เสมอ เพื่อเป็นการบูชาเทพเจ้า ใครสกปรกถือเป็นบาป ในสมัยก่อนจะมีพิธีชำระร่างกายให้สะอาด จะทำกันเป็นพิธีใหญ่ปีละ ๒ ครั้ง พิธีนี้เรียกว่า โอโฮฮาราชิ ทุกคนผู้เข้าในพิธีนี้จะใช้กระดาชัดสีฉวีวรรณร่างกายให้สะอาดแล้วนำกระดาชไปเผา หรือทิ้งในแม่น้ำหรือทะเล จากนั้นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็จะประกาศในนามผู้แทนของอะมะเตะระสุ โอมิ กามิ ว่าทุกคนสะอาดหมดจดแล้ว เมื่อ ชาวญี่ปุ่นไปเทวสถานหรือศาลเจ้า ก่อนที่จะเข้าไปจะต้องล้างมือ ล้างปากก่อน ความสะอาดจะได้ระบายออกไป คล้ายจะเป็นพิธีล้างบาปหรือเหมือนอาบน้ำ ล้างบาปในแม่น้ำคงคา ความสะอาดจะเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดใจด้วย

ส่วนจุดหมายสูงสุดในศาสนาชินโตก็คือ เมื่อตายไปแล้วได้ไปบังเกิดเป็นเทพเจ้าอยู่ในสวรรค์ชั้นนิรันดร์ วิธีปฏิบัติเพื่อไปเกิดเป็นเทพเจ้า ก็โดยการบูชาและภักดีต่อเทพเจ้า

๖. ศาลเจ้าและนักบวชของชินโต

ศาลเจ้าชินโตได้รับการยกย่องว่าเป็นที่สถิตของกามิ และเป็นที่สำหรับสวดมนต์อ้อนวอนจึงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ส่วนมากนิยมสร้างในแถบชนบท เช่น บนภูเขา น้ำตก หรือบนเกาะห่างไกล เพราะเชื่อกันว่าภูเขา น้ำตก และเกาะ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่กามิชอบสถิต

แต่เดิมมาในสมัยโบราณตอนที่ศาลเจ้ายังไม่ได้สร้างขึ้นมานั้น ชาวญี่ปุ่นเชื่อกันว่ากามิอยู่ห่างไกลจากมนุษย์มาก จะมาเยี่ยมมนุษย์ได้ในโอกาสพิเศษเท่านั้น เช่น เวลาประกอบพิธีกรรม และการประกอบพิธีกรรมนั้นจะจัดขึ้นเป็นสถานที่ชั่วคราว ซึ่งเป็นที่สี่เหลี่ยมเล็ก ตอนกลางมีต้นไม้ใหญ่ศักดิ์สิทธิ์ แล้วจึงอัญเชิญกามิให้มาที่ต้นไม้้นั้น แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไป สถานที่ ศักดิ์สิทธิ์ชั่วคราวนี้ได้ถูกกำหนดให้เป็นการถาวรและถือว่ามีกามิสถิตอยู่ที่นั่นตลอดมา นี่จึงเป็นจุดเริ่มต้นของศาลเจ้า

ศาลเจ้าของญี่ปุ่นนิยมสร้างให้มีรูปแบบเรียบง่ายเป็นธรรมชาติไม่มีการตกแต่ง ส่วนใหญ่ใช้วัสดุประเภทไม้และกระดาช ทางเข้ามีประตูโทริ (Tori-i) เป็นประตูใหญ่ที่สร้างด้วยไม้ หรืออาจจะทำด้วยหิน

ภายในศาลเจ้านิยมสร้างสัญลักษณ์ของกามิคือกระจก แต่บางแห่งอาจจะสร้างรูปเสื่อผ้า หรือดาบ มีสถานที่สำหรับตั้งอาหารเพื่อเซ่นไหว้ เช่น ข้าว ผัก ปลา เป็ด ไก่ รวมทั้งเหล้าสาเก อย่างดี แต่ทั้งนี้ต้องไม่เซ่นไหว้ด้วยเลือดเพราะถือเป็นของไม่บริสุทธิ์ ไม่มีการบูชาด้วยดอกไม้ แต่นิยมไหว้ด้วยใบซากากิ (Sakaki)

การทำพิธีเซ่นไหว้มีทั้งทำส่วนตัวและทำเป็นพิธีของชุมชน ซึ่งต้องเซ่นไหว้อย่างสม่าเสมอโดยนักบวชผู้ทำพิธีกรรมนั้น จะต้องอยู่ในอาการสำรวมและสงบเงียบ

นักบวชของชินโตมีทั้งชายและหญิง นักบวชหญิงจะต้องประพาดิพรหมจรรย์ นักบวชชายบางนิกายอนุญาตให้มีครอบครัวได้ ส่วนผู้ทำหน้าที่บริการรับใช้ในวัดจะเป็นผู้ชาย และมีหัวหน้า นักบวชทำหน้าที่ดูแลศาลเจ้า รวมทั้งเป็นประธานในพิธีกรรมต่างๆ

นอกจากนี้มีหน้าที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับนักบวชหญิง ที่ทำหน้าที่เป็นเจ้าหญิง ผู้ดูแลสุริยเทพี ที่อิเซ (Ise) โดยส่วนใหญ่แล้วผู้ทำหน้าที่นี้จะเป็นหญิงสูงศักดิ์ที่มาจากตระกูลสูง ซึ่งตรงข้ามกับพวกร้ายรำทั่วๆ ไป ที่เป็นสามัญชน มีหน้าที่ร้ายรำและเล่นดนตรีถวาย สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้า โดยกระทำในอาคารที่แยกต่างหาก

พวกนักบวชชายในปัจจุบันนี้จะใส่เสื้อคลุมที่มีแขนใหญ่สีขาว ใส่หมวกทรงสูง ซึ่งเรา จะเห็นได้ในวันที่มีงานสำคัญทางศาสนา ส่วนพวกทำหน้าที่ร้ายรำจะใส่เสื้อขาว ผ้านุ่งสีแดง

สำหรับการทำความเคารพกามิ ชาวญี่ปุ่นที่นับถือชินโตใช้วิธีตบมือ ตบมือครั้งที่ ๑ เพื่อเรียกให้เสด็จมาช่วย ตบมือครั้งที่สองเพื่อเป็นการบอกลา

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตสำหรับความเป็นชินโตอย่างหนึ่ง คือ ความเชื่อในเครื่องรางของขลัง วิญญาณและไสยศาสตร์ เป็นเหตุให้เกิดการสร้างรูปสัญลักษณ์ขึ้นมาเพื่อเป็นที่พึ่งที่ยึดถือ ตามบ้านของคนนับถือชินโตจะมีที่บูชา

วิญญาณ และปากทางเข้าหมู่บ้านนิยมสลักตุ๊กตาทิน กามิเพื่อพิทักษ์รักษาหมู่บ้าน ปัจจุบันเราจะพบเห็นได้ตามชนบทของญี่ปุ่น

๗. พิธีกรรมที่สำคัญ

๗.๑ พิธีบูชาในศาสนา

พิธีบูชาในศาสนา ในศาสนาชินโตมีการบูชาคือการไหว้เจ้า การไหว้เจ้าของญี่ปุ่นไม่ต้องเสียหมูเห็ดเป็ดไก่ เหล้ายา แล้วคนเอามากินกันเหมือนของจีน ชาวญี่ปุ่นจะออกไปไหว้เจ้า เพียงแต่เตรียมการโดยแต่งตัวให้สะอาดแล้วเข้าไปโค้งคำนับตรงหน้าศาลเจ้าซึ่งมีมากมาย อยู่เกือบ ๒๐๐,๐๐๐ แห่ง จะมีโทริ (ประตูวิญญาณ) เป็นเครื่องหมายแผ่นดินแห่งศาลเจ้า ก็คือประเทศญี่ปุ่นนั่นเอง เมื่อคำนับแล้ว ก็จะหลับตาตบมือ เรียกดวงวิญญาณมารับการไหว้ ถ้าไม่ตบมือก็จะเย็นนิ่งๆ เป็นสมาธิเฉยๆ สักครู่หนึ่งก่อนกลับออกไป หรืออาจมีอย่างอื่นๆ อีกบ้าง ตามที่นักบวชหรือผู้เฒ่าศาลเจ้าจะแนะนำให้ทำ ส่วนเครื่องบูชาที่จะนำไปไหว้นั้น นักบวชประจำศาลเจ้า จะเป็นผู้จัดเตรียมบริการอำนวยความสะดวกให้ฟรี และจะเหมือนกันหมดทุกศาลเจ้า คือ มีเหล้าสาเก ๔ ถ้วยเล็กๆ ข้าวปั้น ๑๖ ก้อน เกลือ ๑๖ ก้อน ปลาสด ผลไม้ สหรัยทะเล และส้มอีกไม่กี่ลูก

๗.๒ พิธีบูชาธรรมชาติ

พิธีบูชาธรรมชาติ ชาวญี่ปุ่นถือว่าธรรมชาติต่างๆ บนเกาะญี่ปุ่น เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของเทพเจ้า จึงมีฐานะควรแก่การเคารพบูชา ไม่ว่าจะเป็นมหาสมุทร แม่น้ำลำธาร แผ่นดิน พืชพันธุ์ทุกชนิด ต้นไม้ ใบหญ้า สัตว์ป่า และของศักดิ์สิทธิ์สูงส่งขององค์จักรพรรดิ คือกระบอกงา ดาบ และอัญมณี ซึ่งถือว่าเป็นเทวสมบัติ มีวิญญาณที่เทพเจ้าประทานมา ล้วนแต่ควรแก่การเคารพบูชาทั้งสิ้น ชาวญี่ปุ่นจึงมีความรักธรรมชาติ สงวนป่าไม้ ภูเขา พงไพร พืช น้อยใหญ่เสมือนชีวิตของตน

๗.๓ พิธีบูชาบุพนิยบุคคล

๑. การบูชาวีรชน เรื่องความรักชาติ ชาตินิยมเทิดทูนชาติ ดูเหมือนว่าจะหาชาติใดเสมอเหมือนชาติญี่ปุ่นได้ยาก ใครที่แสดงความกล้าหาญ เสียสละชีวิตในสนามรบจะได้รับการยกย่องนับถือว่าเป็นเทพเจ้าควรแก่การเคารพบูชา มีศาลเจ้าชื่อ ยาสุกุนิ (Yasukuni Shrine) เป็นที่รวมวิญญาณของวีรบุรุษเหล่าทหารผ่านศึกของชาติ แต่ละปีมีรัฐพิธีบูชาดวงวิญญาณ ผู้กล้าหาญเหล่านี้เป็นประจำเสมอมา

๒. การบูชาองค์จักรพรรดิ ชาวญี่ปุ่นถือว่าองค์จักรพรรดิ หรือองค์มิกาโด หรือ เทนโน (Mika-do, Tenno) เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากดวงอาทิตย์ตลอดมาโดยไม่ขาดสาย องค์จักรพรรดิญี่ปุ่นเท่ากับเป็นหัวหน้าครอบครัวของคนทั้งชาติ ชาวญี่ปุ่นเป็นครอบครัวเดียวกันหมด ชาวญี่ปุ่นทั้งชาติจึงยกย่องเทิดทูนเคารพบูชาองค์จักรพรรดิยิ่งกว่าชีวิต

๓. การบูชาบรรพบุรุษ มีผู้กล่าวว่า การบูชาบรรพบุรุษของญี่ปุ่น เมื่อเทียบกับของ จีนแล้วจะเห็นว่าของญี่ปุ่นจะสูงกว่าและศักดิ์สิทธิ์กว่า ดูจะจริง เพราะญี่ปุ่นยอมรับว่าองค์จักรพรรดิของตนสืบเชื้อสายมาจากเทพเจ้าเป็น การสืบสายไม่มีขาดช่วง และองค์จักรพรรดิเท่ากับหัวหน้าครอบครัวของคนทั้งชาติ จึงเป็นไปได้ที่คนญี่ปุ่นแต่เดิม มาจนถึงปัจจุบันเป็น เชื้อสายสืบต่อมาจากองค์จักรพรรดิที่เป็นเหล้ากอของเทพเจ้า ความเป็นบรรพบุรุษ จึงติดต่อกันมาเป็นสายเลือดเดียวกัน จึงมีการบูชาบรรพบุรุษทั้งของครอบครัวแต่ละครอบครัวและบรรพบุรุษใน ครอบครัวรวมอันหมายถึงชาติญี่ปุ่นโดยรวมด้วย

๗.๔ พิธีเกี่ยวกับเด็กเกิดใหม่

พิธีเกี่ยวกับเด็กเกิดใหม่ เมื่อมีทารกเกิดใหม่ อายุได้ ๗ วัน ก็จะมีการอุ้มไป ตั้งชื่อต่อหน้าแท่นบูชา ทำพิธีรับขวัญเด็ก และเมื่อเด็กอายุได้ ๓๑ หรือ ๓๒ วัน ก็จะอุ้มเด็กไปไหว้ศาลเจ้านอกบ้านบ้าง ตามวัดบ้าง ตามภูเขา

บ้าง ตามประเพณีแล้วไม่ว่าเกิดหรือตายจะนิมนต์ นักบวชมาทำพิธี หากไม่มีหรือหานักบวชไม่ได้หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ประกอบพิธีเอง

๗.๕ พิธีเนื่องในวันนักขัตฤกษ์

พิธีเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ เมื่อวันนักขัตฤกษ์มาถึง ชาวญี่ปุ่นจะจัดให้มีขบวนแห่ มีการบรรเลงดนตรีและเต้นรำ นักพรตมีหน้าที่ทำพิธีอ่านบทสวดเบื้องหน้าแท่นบูชาที่ศาลเจ้าเพื่ออำนวยความสุขมาให้แก่บ้านเรือนมีความสุข ให้มีผลสำเร็จในการ ออกรบทัพจับศึก ให้การปกครองเป็นไปด้วยดี และให้องค์จักรพรรดิทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติยั่งยืนนาน

๗.๖ พิธีโอโฮฮาราชิ (The Great Purification)

พิธีโอโฮฮาราชิ (The Great Purification) เป็นพิธีชำระครั้งยิ่งใหญ่ มีคำอธิบายของนักปราชญ์ชื่ออัสดัน (Aston) ว่า โดยพระมหากษัตริย์ขององค์จักรพรรดิผู้ได้รับ มอบหมายอำนาจมาจากเทพเจ้าอะมะเตระสุ โอมิกามิ ให้ประกอบพิธีนี้ด้วยการประพรม (การชำระล้าง) ด้วยน้ำบริสุทธิ์เป็นเบื้องต้น และเช่นสรวงสังเวศ อันเป็นไปเพื่อการทดแทน (บาป) บรรดาขุนมนตรีและพลเมืองของพระองค์ผู้กระทำพิธีนี้ ต้องทำความบริสุทธิ์ให้เกิดแก่ตนเองเพื่อปลดบาปออกไปให้พ้นจากคน

๘. นิภายในศาสนา

นิกายของศาสนาชินโตแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๘.๑ กิกกะชินโต

กิกกะชินโต ได้แก่ ชินโตแห่งรัฐ กระทรวงมหาดไทยให้ความสนับสนุนและได้วางข้อบังคับให้นักบวชปฏิบัติกิจเฉพาะทางราชการเท่านั้น และห้ามทำพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้นว่า การโฆษณา พิธีแต่งงาน พิธีฝังศพ อนึ่ง กิกกะชินโตตั้งอยู่บนอุดมคติว่าความเจริญของชาติ ความปลอดภัยแห่งราชสำนักพระจักรพรรดิ และความผาสุกของประชาชนเป็นพรที่ได้รับ

กิกกะชินโตได้กำหนดแบบฉบับแห่งศรัทธาและพิธีกรรมตามพระบรมราชโองการประกาศในปีที่ ๑๕ แห่งศักราชเมจิไว้ ๓ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. การบูชาจักรพรรดิ ได้แก่ ชินโตอันเป็นโครงสร้างของชาติที่มั่นคง ทำให้ชาติญี่ปุ่นเป็นครอบครัวสืบสายมาจากสวรรค์สายเดียวเป็นลำดับมา

สมเด็จพระจักรพรรดิคืออวตารของสุริยเทพี พระองค์เป็นศูนย์กลางระหว่างพระอาทิตย์กับพลเมือง เป็นผู้ครองอาณาจักร เป็นพระประมุขของศาสนาจักรทั้งสิ้น และเป็นนิมิตหมายแห่งความไม่สูญสลายแห่งเทพอำนาจ พระองค์คือเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในร่างของมนุษย์ เป็นต้น พระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ คือ โองการแห่งสวรรค์

๒. การบูชาในฝ่ายราชวงศ์ เป็นรัฐพิธีเกี่ยวกับสมเด็จพระจักรพรรดิและราชวงศ์ ที่ขาดไม่ได้ ในพระราชวังมีศาลเจ้าตั้งอยู่ ๔ สถานที่ใน ๔ ทิศ ดังนี้

๒.๑ สถานที่หนึ่ง สร้างอุทิศแด่สุริยเทพี เป็นสถานที่ประกอบรัฐพิธีแรกนาขวัญ จำลองมาจากศาลเจ้าอิเซ ที่เมื่อนารา ศูนย์กลางแห่งพระจักรพรรดิญี่ปุ่น เชื่อกันว่า สุริยเทพีจะเสด็จมาเป็นประธานพิธีในวันนั้น

๒.๒ สถานที่สอง สร้างอุทิศแด่วิษณุญาณของอดีตพระจักรพรรดิเป็นสถานที่ประกอบพิธีบูชาดวงวิญญาณของอดีตพระจักรพรรดิ

๒.๓ และ ๒.๔ สถานที่สามและสถานที่สี่ กำหนดเป็นสถานที่ประกอบรัฐพิธี อื่นๆ สุดแต่สมเด็จพระจักรพรรดิทรงกำหนดตามพระราชอัธยาศัย

๓.การบูชาในครอบครัว กำหนดให้พลเมืองปลูกศรัทธาลงในศาสนาชินโตเพื่อรวมโครงสร้างของชาติเหมือนกันหมดทั่วประเทศ

ครอบครัวญี่ปุ่น (แม้นับถือศาสนาพุทธ) ทุกบ้านจะตั้งที่บูชาชินโตที่แท่นบูชา มีศาลเจ้า เล็กๆ มีเครื่องสังเว เช่น โทริ (ประตูวิญญาณ) กระจก กระจกดาชิซาว เชือก อาหาร ผลไม้ และบางทีก็มีเหล้าสาเกด้วย เป็นต้น

ชาวญี่ปุ่นผู้เคร่งครัดในศาสนา ตื่นนอนแต่เช้า ชำระร่างกายให้สะอาด เข้าไปนั่งหน้าแท่นบูชาโค้งคำนับ ตบมือ ๒ ครั้ง โค้งคำนับเป็นสมาธิขณะหนึ่ง เสร็จแล้วจึงออกไปประกอบหน้าที่การงานประจำวัน

เด็กเกิดใหม่อายุได้ ๗ วัน ก็อุ้มไปตั้งชื่อตรงหน้าแท่นบูชาแล้วจึงทำพิธีรับขวัญเด็ก ครั้นเด็กอายุได้ ๓๑ หรือ ๓๒ วัน ก็พาเด็กไปไหว้ศาลเจ้านอกเมือง ตามวัดบ้าง ตามภูเขาบ้าง ชาวญี่ปุ่นโบราณมีประเพณีที่ว่า การเกิดหรือการตายต้องนิมนต์นักบวชไปทำพิธี หากไม่มีนักบวช หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำพิธีเอง

กักกะชินโตหรือชินโตแห่งรัฐในสมัยใหม่ ได้มีการปรับปรุงคำสอนใหม่เป็นลัทธิชาตินิยมกว้างขวางและรุนแรงออกไปเป็นระยะ จากขอบเขตแห่งโครงสร้างชาติออกไปเป็นการสร้างทวีป และจากทวีปออกไปถึงโลก

๘.๒ เกียวหะชินโต

เกียวหะชินโต ได้แก่ ชินโตฝ่ายประชาชน กระทรวงศึกษาธิการให้ความสนับสนุนและควบคุม เกียวหะชินโตไม่มีกิจพิธีเกี่ยวข้องกับทางราชการ แยกออกมาตามพระบรมราชโองการในสมัยสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ

ความในพระบรมราชโองการนั้น ปรารภถึงองค์การศาสนาต่างๆ อันตั้งขึ้นในประเทศญี่ปุ่นเป็นหลักฐานแล้ว มีศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ เป็นต้น ชินโตจึงควรได้รับการสนับสนุนให้เป็นหลักฐาน ไม่เกี่ยวข้องกับปะปนกับองค์การศาสนาอื่น เพื่อความเป็นระเบียบในหมู่พลเมืองตามนโยบายของรัฐที่ให้ถือว่าชินโตเป็นโครงสร้างชาติ ส่วนศาสนาอื่นที่เข้ามาใหม่เป็นเพียงเครื่องประกอบโครงสร้างเท่านั้น

เกียวหะชินโต หมายถึง กลุ่มกระบวนการทางศาสนาที่อิงอยู่กับศาสนาประจำชาติ ของญี่ปุ่น แต่แยกเป็นกลุ่มอิสระหรือนิกายต่างๆ ขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มีกำเนิดตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา โดยจัดเป็น ๑๓ นิกาย และทั้ง ๑๓ นิกายนั้น จัดเป็น ๕ หมวดใหญ่ ดังนี้

- หมวดที่ ๑ นิกายชินโตบริสุทธิ์ มี ๓ นิกาย คือ ชินโต ฮองเกียวคุ โตเกียว ชินริเกียว และ ไตซาเกียว
- หมวดที่ ๒ นิกายชินโตผสมขงจื้อ มี ๒ นิกาย คือ ชูเซหะ และโตเซเกียว
- หมวดที่ ๓ นิกายบูชาภูเขาคะเนะเทะเจ้า มี ๓ นิกาย คือ ยิกโตเกียว ฟุโซเกียว และ มิตาเกะเกียว
- หมวดที่ ๔ นิกายทำให้บริสุทธิ์หรือลัทธิชำระบาป มี ๒ นิกาย คือ ชินชูเกียว และมิโซจิ
- หมวดที่ ๕ นิกายรักษาโรคด้วยความเชื่อ มี ๓ นิกาย คือ ฟุโรชิเกียว คองโกเกียว และ เทนริเกียว

๙. สัญลักษณ์ของศาสนา

๑. โทริ ได้แก่ ประตูดั้งเดิม ๒ เสา มีไม้ ๒ อันวางอยู่ข้างบน ซึ่งมีประจำอยู่ที่ศาลเจ้าเกือบทุกแห่ง (ศาลเจ้าเล็กๆ อาจไม่มีโทริ) เป็นเครื่องหมายการเข้าสู่บริเวณศาลเจ้าของศาสนาชินโต

๒. กระจก อันมีรูปลายดอกไม้

ทั้ง ๒ สัญลักษณ์นี้พอจะถือว่าเป็นศาสนาชินโตได้ในบางกรณี แต่สัญลักษณ์ที่มีมาแต่โบราณเป็นสมบัติสืบทอดกันมากับบัลลังก์แห่งพระจักรพรรดิและมีความหมายทางคุณธรรม น่าจะเป็นสัญลักษณ์ที่สมบูรณ์กว่า นั่นก็คือ สิ่งที่เรียกในภาษาญี่ปุ่นว่า ชานชูโนะ-ซิงกิ อันได้แก่ สมบัติ ๓ ประการ คือ

- ๑) กระจก (ยะตะ โนะ คางะมิ)
- ๒) ดาบ (คุสะนะจิ โนะ ชิรุคิ)
- ๓) รัตนมณี (ยาสะกะนิ โนะ มาคะ ตามะ)

กระจก เป็นเครื่องหมายแห่งปัญญา ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระสุริยเทพี-อะมะเตระสุ โอมิ กามิ ได้มอบให้หลานชื่อ นิชิคิโน มิโกโด มาปกครองเกาะญี่ปุ่น โดยเหตุนี้ กระจกอาจเป็นเครื่องหมายแห่งพระสุริยเทพีนั่นก็ได้ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ ณ ศาลเจ้าอิเซ

ดาบ เป็นเครื่องหมายแห่งความกล้าหาญ ในฐานะเป็นการปรากฏแห่งเทพเจ้าปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่ศาลเจ้าอะสุตะ

รัตนมณี เป็นสัญลักษณ์แห่งการบำเพ็ญประโยชน์ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ประจำ ณ พระราชวังแห่งพระจักรพรรดิ สรุปลแล้วสมบัติทั้ง ๓ นี้ก็เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง คุณธรรมทั้ง ๓ คือ ปัญญา กล้าหาญ และการบำเพ็ญประโยชน์ อันเป็นคุณธรรมสำคัญในศาสนาชินโตนั่นเอง นับว่าเป็นการพัฒนาศาสนาชินโตในด้านคุณธรรมได้เป็นอย่างดี

๑๐. ฐานะของศาสนาในปัจจุบัน

ศาสนาชินโตของรัฐถูกยกเลิกไปแล้ว ตั้งแต่ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ทางราชการ ไม่บังคับให้คนญี่ปุ่นต้องเคารพบูชาเทพเจ้า และนับถือพระเจ้าจักรพรรดิดังเทพเจ้าอีกต่อไป จึงเป็นเรื่องส่วนตัวที่ใครจะทำหรือไม่ทำก็ได้ ดังนั้นศาสนาชินโตในปัจจุบันจึงอาจแบ่งได้ เป็น ๕ ลักษณะ คือ

๑. ชินโตแห่งราชสำนัก (Imperial Shinto) เป็นเพียงพิธีกรรมสำหรับราชสำนักเท่านั้น
๒. ชินโตศาลเจ้า (Shrine Shinto) เป็นพิธีกรรมสำหรับประชาชน
๓. ชินโตนิกาย (Sectarian Shinto) มีนิกายมากมาย แต่นิกายใหญ่มีอยู่ ๑๓ นิกาย
๔. ชินโตนิกายใหม่ (Neo-Sectarian Shinto) เป็นชินโตแบบที่ ๓ นั้นเอง เพียงแต่ได้รับรองให้เป็นศาสนา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นต้นมาหลังจากศาสนาชินโตรัฐถูกยกเลิกแล้ว
๕. ชินโตชาวบ้าน (Popular Shinto) เป็นเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์และพิธีกรรมที่ ชาวบ้านนิยมปฏิบัติกันมา

เพราะฉะนั้น ศาสนาชินโตในปัจจุบันจึงลดความสำคัญลงมาก เพราะแตกแขนงออกไป จึงมีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นน้อยลง จนชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยหันไปนับถือศาสนาพุทธ อาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธโดยเฉพาะนิกายเซน มีอิทธิพลต่อชาวญี่ปุ่นมากกว่าศาสนาชินโต แต่ ชาวญี่ปุ่นส่วนใหญ่แม้จะนับถือศาสนาพุทธ ก็ยังไม่ยอมเลิกนับถือศาสนาชินโต ทั้งนี้ก็เพราะการนับถือศาสนาชินโตเป็นการรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติไว้ ส่วนที่นับถือศาสนาพุทธก็เพื่อตอบสนองความสนใจในโลกหน้าและเพื่อสร้างคนให้เป็นคนดี ควรค่าแก่ความเป็นพลเมืองดีของชาติ หรือนับถือศาสนาชินโตเพื่อความเป็นบ้าน และการนับถือศาสนาพุทธ เพื่อความเป็นเมือง หรือการนับถือศาสนาชินโตเพื่อชาตินี้ ส่วนการนับถือศาสนาพุทธเพื่อ ชาติหน้า

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ศาสนาซินโตเสื่อมลง มาจาก ๒ สาเหตุใหญ่ คือ

๑. ญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ศาสนาซินโตของรัฐถูกยุบเลิก อนุชนรุ่นใหม่รู้เรื่อง ศาสนาซินโตน้อยลงตามลำดับ เพราะไม่มีการสอนตามโรงเรียนและในสถาบัน การศึกษาต่างๆ

๒. ชาวญี่ปุ่นต้องการเป็นคนทันสมัย จึงนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้อย่างประเทศ ตะวันตก จนประเทศญี่ปุ่นก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก ญี่ปุ่นจึงเป็นประเทศอุตสาหกรรม ทำให้ผู้คนไม่ค่อยมีเวลา มาสนใจศาสนา อิทธิพลของศาสนาซินโตจึงลดลงตามลำดับ จนมีชาวญี่ปุ่นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ประกาศตนไม่นับถือศาสนาใดเลย ความเป็นชาตินิยมจึงลดลงมาก ดังนั้นในปัจจุบัน ชาวญี่ปุ่นจึงมีความเป็นอยู่ต่างๆ กัน จนมีชาวญี่ปุ่นบางคนเห็นว่า ถ้าหากปล่อยให้เป็นไปเช่นนี้ ประเทศญี่ปุ่นจะต้องประสบความหายนะแน่นอน จึงเริ่มช่วยกันฟื้นฟูศาสนาซินโต แต่ก็ยังได้ผลน้อย เพราะชาวญี่ปุ่นรุ่นใหม่มีอย่างอื่นอยู่ในจิตใจแทนศาสนาซินโตแล้ว

ปัจจุบัน ศาสนิกศาสนาซินโตมีประมาณ ๓,๑๖๒,๘๐๐ คน (Encyclopaedia Britannica ๑๙๙๔ : ๒๖๙) นอกจากนี้ก็ยังมีศาสนิกซินโตอีกมากในฮาวาย รัฐหนึ่งของสหรัฐอเมริกา และอีกแห่งหนึ่งคือ ประเทศบราซิล ซึ่งทั้ง ๒ แห่งนี้มีชาวญี่ปุ่นไปตั้งรกรากทำมาหากินอยู่มาก เช่นกัน